

Silje Andresen og Jon Rogstad

Skolekonkurranser for yrkesfag – en mulighet for alle?

Fafo-notat
2017:08

Silje Andresen og Jon Rogstad

Skolekonkurranser for yrkesfag – en mulighet for alle?

Fafo-notat
2017:08

© Fafo 2017

ISSN 0804-5135

Innhold

Forord	5
1. Innledning	6
Metode for å lære – læringsutbytte for alle	7
Skolekonkurransenes historie	8
Tidligere forskning.....	8
Skolekonkurranser 2015–2017.....	9
Forskningsdesign og metode	10
Gangen i notatet	13
2. Skolekonkurranser 2015–2017: organisering og planlegging	14
Opplæringskontor	19
3. For de fleste eller de beste?	21
4. Skolekonkurranser som metode	27
Om forberedelsen til konkurransen.....	27
5. Er skolekonkurranser motiverende for alle?.....	34
6. Skolekonkurranser: omdømme og oppmerksomhet	38
Medieovervåkning	38
Sosiale medier	41
7. Avslutning	43
Referanser	45

Forord

Dette notatet omhandler forsøket med skolekonkurranser for yrkesfag som har pågått i perioden 2015–2017. Prosjektet er finansiert av WorldSkills Norway, og vi vil takke oppdragsgiver ved Elisabeth Lange og Benedikte Sterner for gode innspill. Gjennom hele prosjektperioden har Espen Lynne Amundsen bidratt med sin erfaring og gitt innspill. Kaja Reegård ved Fafo har kvalitetssikret notatet og vært med på å utvikle intervjuguider og web-surveyene, og vi vil takke for uvurderlige kommentarer. Josefine Bergene Jahreie har gjort en grundig jobb med å transkribere intervjuene, tusen takk. Takk også til publisasjonsavdelingen på Fafo for ferdigstilling av notatet. Størst takk går likevel til informantene som har stilt opp og vært generøse både med sin tid og sin kunnskap. Notatet er forfattet av Silje Andresen og Jon Rogstad.

Fafo, desember 2017

Silje Andresen og Jon Rogstad

1. Innledning

I oktober 2017 satte 20 håpefulle nordmenn seg på flyet til Abu Dhabi. De hadde til felles at de var under 23 år, og enda viktigere var det at de skulle representere Norge i Yrkes-VM. Denne høsten var de tatt ut i kraft av å være de beste i 18 ulike fag, som blant annet sveising, servering og frisering. Under konkurransene ville de møte 1300 andre ungdommer fra hele verden. Det er neppe noe å undres over at de 20 utvalgte opplevde deltakelse i et VM som inspirerende og lærerikt, og ikke minst at konkurransen hadde virket motiverende i forkant av mesterskapet.

Dette er eliten i yrkesfag. Spørsmålet vi er opptatt av i dette notatet, er imidlertid hvorvidt konkurranser kan være nyttige og kan virke motiverende også for de mange unge som ikke skal være med i Yrkes-VM. Vi vil derfor sette søkelyset på hvilket potensial som ligger i skolekonkurranser, som er et forsøksprosjekt på yrkesfag i videregående skoler. Prosjektet er igangsatt av WorldSkills Norway (WSN).

Innledningsvis er det nærliggende å trekke inn en parallell til idrett og hvordan eliteidrett av mange antas å være viktig som underholdning, men ikke minst i kraft av å motivere resten av befolkningen til innsats. På samme måte antar WSN, som er en ideell organisasjon med formål å fremme skole- og yrkeskonkurranser i Norge, at konkurransene skal «inspirere og motivere ungdommer til å streve etter og å nå yrkeskompetanse i verdensklasse»¹.

Ambisjonene strekker seg likevel enda lenger. WSN argumenterer for at skolekonkurranser er et virkemiddel med tre formål. For det første skal skolekonkurransene fungere som en *metode* eller et verktøy for læring. For det andre skal skolekonkurransene øke *samarbeid* mellom skolen, omkringliggende bedrifter og lokalsamfunn. For det tredje skal skolekonkurransene bidra til å bedre yrkesfagenes *omdømme* i Norge.

De tre målene – skolekonkurranser som metode for læring, samarbeid og omdømme – vitner om ambisjoner. Det første synliggjør at konkurranse blir ansett å inneha potensial til å bedre elevenes læring, gjennom å virke positivt inn på det pedagogiske opplegget i den øvrige undervisningen slik at alle elevene nyter godt av forberedelsene. De to andre målsettingene kommuniserer at skolekonkurranser kan være som ringer i vannet, i form av å ha effekt langt utover sitt sentrum. Dels antar WSN at skolekonkurranser kan øke samarbeid mellom virksomheter og skolene, dels hevdes det at man kan spore effekter i lokalsamfunnet rundt skolene. Dersom det siste er riktig, vil det kunne være avgjørende i en tid da politikere og andre leter med lys og lykter etter måter å framsnakke yrkesfagene på, slik at flere av de unge velger den utdanningsveien.

I notatet skal vi undersøke hvorvidt skolekonkurranser faktisk er et egnet virkemiddel for å realisere én eller flere av disse målsettingene. Vår interesse dreier seg ikke om at skolen generelt er preget av konkurranse, slik det ofte debatteres i det offentlige ordskiftet. Vi vil snarere undersøke hvilket positivt potensial som følger med skolekonkurranser, deriblant om skolekonkurranser kan være en metode for å lære. Problemstillingene i notatet er:

¹ http://worldskills.no/om_oss/

- Hvordan har skolekonkurransene vært arrangert i perioden fra 2015 til 2017?
- Hvilke betingelser må være til stede for at skolekonkurranser skal fungere som et verktøy for læring?
- Hvilke virkninger har skolekonkurranser på samarbeid mellom skole og næringsliv?
- Hvilke overførbare suksesskriterier kan identifiseres?

I det formålet med notatet er formulert, blir det også presserende å komme med noen viktige forbehold. Blant dem er det viktigst å betone at å gi eksakte mål på hvorvidt et mål er oppfylt eller ikke, er heftet med store metodiske problemer. Hvordan skal man for eksempel måle om omdømmet til yrkesfag endres, og, enda vanskeligere, om en eventuell endring er betinget av skolekonkurranser? Vårt ønske er derfor å synliggjøre vurderinger, som i stor grad er basert på oppfatninger og erfaringer fra de involverte aktørene – som elever, lærere og rektorer. I tillegg er vi opptatt av omgivelsene, og vi vil derfor også inkludere en gjennomgang av omtale av skolekonkurranser i media.

Metode for å lære – læringsutbytte for alle

Et viktig tema er hva det innebærer at skolekonkurranser skal være en metode for læring. Vi mener det fordrer to komponenter. For det første må forberedelsene og konkurransene være faglig nyttige utover det som kreves i deltakelsen i en avgrenset konkurranse. For det andre må forberedelsene oppleves som relevante også for andre enn dem som konkurrerer. Ringvirkninger forutsetter at hele klassen har nytte av forberedelsene forut for konkurransen.

I beste fall vil skolekonkurransene fungere som et pedagogisk verktøy hvor lærere bruker skolekonkurransene som en inkluderende og motiverende del av den generelle undervisningen. Det vil si at konkurransene skal være et middel for å lære heller enn et mål i seg selv.

Videre antas det at yrkeskonkurranser kan bidra til å stimulere samarbeidet mellom skole og lokalt næringsliv, noe som igjen kan antas å virke positivt inn på elevenes motivasjon og læring. Når det gjelder samarbeidet mellom skole og lokalt næringsliv, dreier det seg om at konkurransene i seg selv kan utformes på måter hvor man aktiverer lokalsamfunnet rundt skolen. Dette er et samarbeid som er kritisk for et velfungerende fagopplæringssystem. Bedriftens etterspørsel etter faglært arbeidskraft og involvering i fagopplæringen varierer imidlertid mellom lærefag. Av den grunn er det viktig å få innblikk i hvorvidt yrkeskonkurranser kan bidra med å imøtekomme utfordringene knyttet til å skaffe flere læreplasser. Men samarbeidet kan også være langt mer pragmatisk. For eksempel ser vi at noen elever låner og kjøper varer og tjenester av virksomhetene i lokalsamfunnet. Konkurranser fungerer også inviterende på omverdenen, som kan være publikum. På den måten inviteres verdenen utenfor inn i skolen – for én dag.

Men for elevene, lærerne og skolen skjer selvsagt det aller meste lenge før konkurranse dagen. Skolekonkurranser kan være, som andre konkurranser, forbundet med trening i forkant. Det er da grunnlaget legges, i form av øving, repetisjon og timer med detaljerte forberedelser, noe som i beste fall kan være svært nyttig for alle elevene ved en skole. Men kanskje kan det ha betydning for flere. Det er relevant å undersøke hvordan konkurranser virker inn også på lærere og for skolen mer generelt. Herunder vil vi forstå læring i bred forstand – både som oppnåelse av målene i læreplanen og som organisatorisk læring, erfaringsutveksling og som en arena for å samle fageksperter.

Skolekonkurransenes historie

WSN er en ideell organisasjon, og bak organisasjonen står aktører som Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO), Landsorganisasjonen i Norge (LO), Utdanningsdirektoratet, Kommunesektorens Interesseorganisasjon (KS) og en rekke landsforeninger, fagforbund, opplæringskontor, skoler og fylkeskommuner. På WSN sine nettsider står det at organisasjonen arbeider for å høyne statusen, interessen og kvaliteten på norsk yrkesutdanning².

For å forstå bakgrunnen til WSN må vi til Spania i 1947. Da ble den første yrkeskonkurransen gjennomført med formål om å rekruttere flere ungdommer til å studere yrkesfag. Portugal fulgte etter i 1950, og per i dag har WorldSkills, som er den internasjonale organisasjonen for konkurranser i yrkesfag, 75 medlemsland og regioner og gjennomfører konkurranser i 50 forskjellige lærefag. Norge ble medlem i WorldSkills i 1990 og deltok i internasjonale konkurranser første gang i 1991. Yrkes-NM i Norge ble arrangert fra 2006, og fra 2008 deltok Norge i EM i yrkesfag.

Målet til WorldSkills internasjonalt er å skape blest rundt yrkesfag ved å eksponere ungdom for et bredt utvalg av faglærte yrker. De som deltar i de internasjonale konkurransene, er nøye utvalgt av medlemslandene. I Norge rekrutteres mange av deltakerne til de internasjonale konkurransene gjennom Yrkes-NM i Norge. Samtidig med Yrkes-NM arrangeres det en yrkesmesse hvor publikum kan finne informasjon om alle utdanningsprogrammene i videregående opplæring. Fra og med 2014 har WSN hatt et pilotprosjekt med lokale yrkeskonkurranser på skolene med et mål om å bruke yrkeskonkurranser som et verktøy eller en metode for læring som skal favne bredere enn de aller beste deltakerne som får delta i de internasjonale konkurransene.

Tidligere forskning

Cedefop (2014) utga i 2014 en rapport som omhandler hva det er som kan gjøre yrkesfag mer attraktivt. Representanter fra en tredjedel av landene i undersøkelsen rapporterer at deltakelser i yrkeskonkurranser nasjonalt og internasjonalt er en bevisst strategi for å øke oppmerksomheten rundt yrkesfagene i de spesifikke landene. Norge arrangerer nasjonale konkurranser og deltar i yrkeskonkurranser internasjonalt, men nevner det ikke som en av strategiene for å øke oppmerksomheten rundt yrkesfag. Finland rapporterer at gjennomføringen av yrkeskonkurranser har ført til økt oppmerksomhet og rekruttering til yrkesfag. Eurobarometerdata-undersøkelsen viser at i Finland svarer 90 prosent av de spurte at yrkesfag har et positivt «image». Det er den andre høyeste andelen i studien av de 27 spurte landene. I Finland er yrkeskonkurranser en obligatorisk del av pensum i de yrkesfaglige ungdomsutdanningene, og konkurransene har påvirket undervisningen ved både skoler og bedrifter (Cedefop 2014).

I en britisk studie intervjuet forskerne 110 aktører som deltok i den internasjonale yrkeskonkurransen (WSC). De intervjuet deltakere, familiemedlemmer, trenere, arbeidsgivere og lærere og finner at deltakerne i konkurransene er de som drar mest nytte av å være med på WorldSkills-arrangementet. Forfatterne beskriver at deltakerne, gjennom konkurransen og treningen i forkant, har opplevd økte ferdigheter innen sitt fag, økt selvtillit, de har lært seg å arbeide godt under press, og de opplever større karrieremuligheter (Mayhew mfl. 2013). Studien har ikke kvantifisert om deltakelsen i WSC har ført til et økt opptak ved britiske yrkeshøyskoler, men under intervjuene med lærere ved skolene var det flere som uttrykte at deltakelsen i WSC hadde ført til økt rekruttering samtidig som de ikke kunne være sikre på at det var skolens involvering i konkurransen

² <http://worldskills.no/>

som førte til at flere søkte plass ved skolen (Mayhew mfl. 2013, s. 38). Lærere ved skoler som hadde representanter som deltok i konkurransen, mente at skolens vektlegging av mulig deltakelse i WSC inspirerte og motiverte elevene fra starten av semesteret med filmer fra allerede gjennomførte konkurranser. De intervjuede representantene fra bedrifter som hadde ansatte som deltok, opplevde også at det var positivt for bedriften utad. En generell utfordring som ble nevnt av alle aktørene som ble intervjuet i studien, var den manglende publiseringen av konkurransen gjennom manglende interesse fra mediene. Den samme studien viser til mangelfull forskning på hvordan yrkeskonkurranser kan gi økt oppmerksomhet rundt yrkesfagene generelt (Mayhew mfl. 2013).

I en artikkel om trenerne for det engelske yrkeslandslaget konkluderer forfatterne med at WorldSkills UK bør arbeide med å nå bredere ut for å nå flere enn «the chosen few» som representerer Storbritannia internasjonalt for å nå de ulike VET-systemenes mål om å produsere høy kvalitetsundervisning og læring, med gode arbeidsmuligheter for alle studentene (Wilde & Relly 2015). Etter Yrkes-VM i London i 2011 ble det gjennomført en undersøkelse av deltakere og eksperter/dommere som deltok (Nokelainen mfl. 2012). Prosjektet ble kalt *Modelling Vocational Excellence, MoVE*. Rapporten konkluderer med at «WorldSkills competitions raise quality, promote professional development and drive improvements in vocational training» (WorldSkills 2017). I studiene som er gjennomført rundt WorldSkills, er det bred enighet om de positive konsekvensene for VET, spesielt for deltakerne i konkurransene, men det er lite akademisk forskning og litteratur som underbygger dette (Cedefop 2014; Mayhew mfl. 2013).

Skolekonkurranser 2015–2017

Førsøket med konkurranser i yrkesfag på skolenivå går fra 2015 til 2017. Fire fylkeskommuner var med i førprosjektet skoleåret 2014–2015: Nordland fylkeskommune, Akershus fylkeskommune, Oppland fylkeskommune og Oslo kommune. Utdanningsdirektoratet bidro med midler til pilotprosjektet. En videreutvikling av prosjektet fikk 5 millioner i støtte fra Kunnskapsdepartementet til gjennomføring av og følgeforskning på hovedprosjektet. Fafo har fulgt gjennomføringen av konkurransen over to skoleår, 2015–2016 og 2016–2017. Flere fylkeskommuner ble med på forsøket, og skoler fra til sammen 13 fylkeskommuner arrangerte konkurranser. Prosjektperioden ble avsluttet med NM i skolekonkurranser våren 2017. Fylkeskommunene mottok 50 000 i stimuleringsmidler fra WSN sentralt etter at tiltaket ble gjennomført hvert år. Det har vært opp til den enkelte fylkeskommune, som skoleeier, å bestemme hvordan konkurransene skal organiseres og gjennomføres, men hvert fylke skulle ha en kontaktperson som holdt kontakten med WSN.

Vi har valgt ut tre casefylker og valgt ut en skole i hvert fylke hvor vi har intervjuet skoleledelse, avdelingsleder og elever. Hvordan skolekonkurransene har blitt organisert, varierte mellom de tre skolene. I tabell 1.1 presenterer vi forskjeller og likheter.

Tabell 1.1 Hvordan ble konkurransene organisert på caseskolene?

	Fylke 2	Fylke 1	Fylke 3
Forberedelser og konkurranseform	Alle elevene på et trinn deltok i konkurransen, og klasser konkurrerte mot hverandre.	Lærerne hadde hatt konkurranser i klassene hvor noen elever ble valgt ut til skolekonkurransen. Elevene fra skolen konkurrerte mot andre elever fra andre skoler på konkurransedagen. Elever på design og håndverk hadde hatt to ukers forberedelsestid i forkant av konkurransen.	Skolekonkurransene fungerte som et uttak til skole-NM.
Andre skoler eller aktører involvert?	Lokale medier ble invitert.	Andre skoler i fylket samt en vennskapsskole fra Sverige.	Flere skoler i fylket konkurrerte mot hverandre. Lokale medier ble invitert.
Utdanningsprogram	Bygg- og anleggsteknikk	Bygg- og anleggsteknikk Design og håndverk	Teknikk og industriell produksjon Restaurant- og matfag Service og samferdsel Design og håndverk Barne- og ungdomsarbeider
Forankring på skolen	Rektor, avdelingsleder og alle lærere på BA involvert	Rektor, avdelingsledere og enkelte lærere var involvert. Samarbeid med andre skoler i fylket og vennskapsskole i Sverige	Rektor, avdelingsledere og lærere involvert. Samarbeid mellom andre skoler i fylket.

Forskningsdesign og metode

I det foregående har vi påpekt at flere av de spørsmålene vi stiller i dette prosjektet, vanskelig lar seg besvare fullt ut. Det er vanskelig å etablere klare – eller objektive – kriterier for subjektive forhold. Noen vil mene at dette er uheldig. Vi vil understreke at vi i denne sammenheng først og fremst er opptatt av subjektive vurderinger, om de relevante aktørene opplever at skolekonkurranser er et godt grep eller ikke. Nyten av aktørenes opplevelser og erfaringer er stor. Ta eksempelet med motivasjon. Det er ikke enkelt å måle direkte. Noe vi kan måle, som på mange måter må sies å utgjøre motivasjonens kjerne, er hvordan elever og lærere i dette tilfellet opplever konkurransene.

I den sammenheng skal det også trekkes fram at motivasjon for læring ikke er et entydig begrep, tvert om. Forskere benytter ulike definisjoner. I dette notatet har vi derfor valgt å legge oss tett på Utdanningsdirektoratets forståelse, slik den er presisert i deres presentasjon av «prinsipper for læring» (Utdanningsdirektoratet 2017). Riktignok opererer heller ikke direktoratet med en klar definisjon, men et knippe faktorer er presentert. Deriblant finner vi mestringsopplevelse, engasjerte lærere, oppmuntring av elevene, klargjøring av kompetansemål, varierte og målrettede aktiviteter. Med andre ord er Utdanningsdirektoratets perspektiv på motivasjon for læring knyttet til det de mener leder til motivasjon.

Samtidig er det relevant å få vite om forskjeller i motivasjon faktisk har noen effekt. I denne sammenheng søker vi å belyse dette best mulig gjennom å be aktører med over-

sikt om å vurdere nettopp dette. For eksempel kan lærere si mye om en klasse, mens avdelingsledere og rektor ved en skole vil ha innsikt i skolen sett under ett. Når det da gjelder omdømmet, er det vanskelig å spørre om. For å nærme oss dette emnet har vi derfor gjennomført en begrenset medieanalyse. Det vil si at vi har sett på antall treff om skolekonkurranser i lokale medier. Dette er ikke noe fullgodt mål, men det gir en indikasjon på hvorvidt mediene opplever konkurransene som relevante og interessante for sine lesere. En kritisk leser vil her samtidig bemerke at antall medietreff kanskje først og fremst reflekterer om skolen har vært god til å «selge inn» stoffet til pressen.

Når det gjelder spørsmål til aktørene, er de i all hovedsak av kvalitativ karakter. Dette er data som har som sitt fremste fortrinn at de er egnet til å gå i dybden. Grunnen til denne kvaliteten er at vi ikke har ferdig definerte svarkategorier forut for datainnsamlingen. Vi har tvert om lagt opp samtalene med informantene slik at de kan gi oss svar på spørsmål vi ikke har nok innsikt til å formulere. På den måten har vi lært om feltet underveis.

Ulempen med kvalitative data er at de ikke er egnet til å si noe om bredde eller utbredelse. I denne sammenheng har vi vært inne på tre caseskoler. Det følger av dette at det er mange skoler, lærere og elever vi ikke har snakket med. Det er med andre ord mye vi ikke vet. For også å kunne si noe om dem har vi supplert de kvalitative dataene med en web-survey til rektorer, avdelingsledere/lærere og elever som har deltatt i skole-NM.

I alt har vi fire datakilder:

- web-survey
- casestudie: kvalitative intervjuer / observasjon av konkurranse
- litteraturgjennomgang
- medieovervåkning

Hver av disse dataene blir mer inngående presentert i avsnittet nedenfor.

Web-survey

Utsendelse av en web-survey er basert på at man har e-postadresser til de aktuelle mottakerne. Vi fikk alle e-postlistene fra WSN. WSN sentralt samlet inn e-postadresser til lærere, rektorer og avdelingsledere på skoler som hadde valgt å gjennomføre skolekonkurranser, samt elever som deltok på skole-NM. Det viste seg at e-postlistene var mangelfulle, og vi fikk mange feilmeldinger. Det er derfor ikke mulig å hevde at web-surveyene har gitt oss representative data. Tabell 1.2 gir en oversikt over hvor mange web-surveyen var sendt ut til, og hvor stor andel som svarte på undersøkelsen.

Tabell 1.2 Svarprosent på web-surveyene

	Antall mottakere	Svarprosent
Lærere	551	56 %
Rektorer/avdelingsledere	115	40 %
Elever i skole-NM	202	56 %

Det lå ikke innenfor dette prosjektets rammer å inkludere data fra skoler som ikke var med på forsøket med skolekonkurranser på yrkesfag, og vi kan derfor ikke si noe om deres grunner til ikke å delta. For et senere forskningsprosjekt er skoler som ikke velger å gjennomføre skolekonkurranser, og elever som ikke ønsker å delta, informanter som kan gi kunnskap om grunnene til ikke å delta. Det er også sannsynlig at de som valgte å svare på undersøkelsen, er personer som i utgangspunktet er positive til forsøket. Følge-

lig må resultatene fra web-surveyen ikke tolkes som representative for alle som deltok i forsøket med skolekonkurranser på yrkesfag. Dataene gir allikevel et bilde av inntrykket skoleledelsen, lærere og elever som deltok i skole-NM, har av forsøket. Vi spurte elevene som deltok i skole-NM, om forberedelsene til skolekonkurransen og hvilke elever fra klassen som deltok, og vi ba elevene ta stilling til ulike påstander om deres deltakelse i konkurransene. Rektorene fikk spørsmål om hvordan de hadde organisert skolekonkurransene, og om samarbeid med aktører utenfor skolen. Spørreskjemaet til lærerne inneholdt spørsmål om samarbeid, forberedelser, metode for læring, hvilke elever som deltok, og arbeidsbelastning.

Case

Vi valgte ut tre casefylker. Valg av fylker ble gjort med sikte på å sikre variasjon når det gjelder lokalt arbeidsmarked og erfaringer med skolekonkurranser. I de tre fylkene intervjuet vi personen som var ansvarlig for skolekonkurransene i fylkeskommunen. Vi intervjuet også daglig leder i et opplæringskontor i hvert av fylkene. Intervjuene med opplæringskontorene var nyttige fordi de fungerer som et bindeledd mellom skole og næringsliv. Videre trakk vi en skole i hvert av fylkene hvor vi gjennomførte intervjuer med rektor, avdelingsledere, lærere og elever som var involvert i skolekonkurransene. I et av fylkene var flere skoler involvert i skolekonkurransen som fungerte som en uttaks-konkurranse til skole-NM. Vi var derfor på besøk på to skoler i det aktuelle fylket for å gjennomføre intervjuer. To av skolene besøkte vi våren 2016, og den siste skolen besøkte vi våren 2017.

På de fire skolene gjennomførte vi intervjuene noen dager i forkant av skolekonkurransen. På to av skolene var vi i tillegg til stede på konkurransedagen for å få et inntrykk av hvordan konkurransene ble gjennomført. På konkurransedagen observerte vi konkurransene og gjennomførte uformelle intervjuer med deltakere, lærere og andre elever som var publikum på konkurransen.

Informantene kom fra forskjellige utdanningsprogram som bygg- og anleggsteknikk, design og håndverk, service og samferdsel, restaurant- og matfag og teknikk og industriell produksjon. Av hensyn til informantenes anonymitet har vi ikke spesifisert hvilke utdanningsprogram elevene, lærerne og avdelingslederne tilhørte på de ulike skolene. Alle informantene er anonymisert i analysekapitlene. I tabell 1.3 er en oversikt over informanter og antall intervjuer.

Tabell 1.3 Oversikt over kvalitative intervjuer

	Fylkeskommunen/opplæringskontor	Skolenivå
Fylke 1	Ansvarlig i fylkeskommunen Daglig leder opplæringskontor	18 elever rektor 2 avdelingsledere observerte på konkurransedagen
Fylke 2	Ansvarlig i fylkeskommunen Daglig leder opplæringskontor	rektor avdelingsleder 3 elever 2 lærere observerte på konkurransedagen
Fylke 3	Ansvarlig i fylkeskommunen Daglig leder opplæringskontor	8 elever 6 lærere rektor pedagogisk leder 2 avdelingsledere
		14 elever 3 lærere 3 avdelingsledere

Til sammen intervjuet vi tre ansvarlige for skolekonkurransene i tre fylkeskommuner, tre daglige ledere i opplæringskontor, tolv fra skoleledelsen, elleve lærere og 43 elever. Til sammen intervjuet vi 73 informanter. Samlet gir dette et rikt bilde av hvordan relevante aktører opplever skolekonkurranser.

Medieovervåkning

Et uttalt mål med forsøket med skolekonkurranser er økt oppmerksomhet om yrkesfag. I de tre casefylkene har vi sett på omtaler i mediene fra og med starten på forøket i 2015 til dags dato. Søkeord har vært skolekonkurranser og konkurranser i yrkesfag på søkemotoren Retriever. I tillegg har vi sett på hvor ofte skolekonkurranser har blitt omtalt på sosiale medier.

Litteraturgjennomgang

Det finnes ikke mye forskningslitteratur om konkurranser i yrkesfag i Norge, men noe er gjort internasjonalt og da spesielt i Finland. Vi har søkt på engelsk og norsk i nasjonale og internasjonale databaser, for eksempel ved å bruke søkeord som WorldSkills, VET competitions og konkurranser i yrkesfag på søkemotorene BIBSYS og Google Scholar.

Andre data

Vi har hatt flere møter med WSN gjennom hele prosjektperioden og har deltatt på to informasjonsmøter med fylkeskommunene som deltok i forsøket. Vi var også til stede på EuroSkills i Gøteborg for å observere konkurransen og delta på et seminar i regi av WSN. På informasjonsmøtene og seminaret holdt Fafo en presentasjon om forskningsprosjektet.

Gangen i notatet

I kapittel 2 ser vi på hvordan skolekonkurransene har blitt organisert og forankret, og hvilke aktører som samarbeider. I kapittel 3 ser vi nærmere på erfaringene ved skolene og hvilke elever som har deltatt. Temaet for kapittel 4 og 5 er henholdsvis en diskusjon rundt elever og læreres oppfatninger om skolekonkurranser som en metode for å lære og elevenes motivasjon som følge av at skolen har arrangert skolekonkurransene. I kapittel 6 ser vi på omtalen skolekonkurranser har fått i media. Kapittel 7 inneholder en avsluttende diskusjon og sammenfatning av funn.

2. Skolekonkurranser 2015–2017: organisering og planlegging

Temaet for dette kapitlet er hvordan skolekonkurransene har blitt organisert og forankret fra WSN via fylkeskommunen og på de videregående skolene i perioden 2015–2017. Vi vil særlig sette søkelys på aktører som har samarbeidet i gjennomføringen av skolekonkurransene.

Kapitlet er basert på data fra web-surveyen til rektorene, lærere og avdelingsledere samt intervjuer med tre opplæringskontor og ansvarlig for skolekonkurransene i tre forskjellige fylker. Vi intervjuet ansvarlig for skolekonkurransene i tre fylkeskommuner. Ansvarlig i fylkeskommunene inviterte sine skoler med yrkesfaglige studieretninger til å være med å arrangere skolekonkurranser.

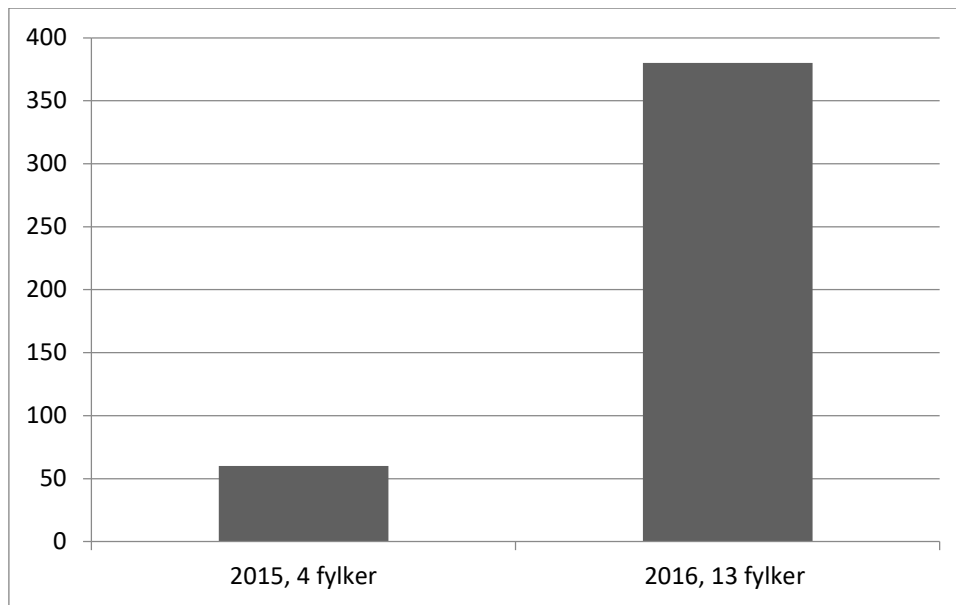
*

Om vi starter med initiativet til å gjennomføre skolekonkurransene, har det begynt med at WSN kontaktet fylkeskommunene, som er skoleeiere. I denne første henvendelsen ble fylkeskommunen spurt om de ville ta initiativ til å mobilisere skolene i fylket for å bli med på forsøket med skolekonkurranser. På denne måten var hensikten å sikre at skolekonkurransene ble forankret hos skoleeier, noe det er grunn til å anta at vil være avgjørende for den enkelte skole. Neste fase var å etablere kontakt mellom fylkeskommune og skolene. Det skjedde ved at de aktuelle fylkeskommunene kontaktet skolene med yrkesfaglige utdanningsprogram. Skolene ble da spurt om de var interessert i å arrangere en skolekonkurranse. Forespørselen fra fylkeskommunen kom på et tidspunkt før planleggingen av neste skoleår var igangsatt, slik at skolene kunne ha en mulighet til å legge skolekonkurranser inn i årshjulet.

I hvor stor grad skolene ble oppfordret til deltakelse, varierte mellom fylkeskommunene, men det var gjennomgående at skolene selv måtte ha et ønske om å delta og kjenne eierskap til prosessen. Ansvarlige for skolekonkurransene i alle tre fylkene virket skuffet over at flere skoler ikke var like entusiastiske med tanke på å arrangere konkurranser. To av fylkeskommunene hadde arrangert et informasjonsmøte for skolene om skolekonkurranser, og det var få skoler som faktisk møtte opp til møtet. Samtidig hadde de stor forståelse for at skolehverdagen er krevende, og at ikke alle i skoleledelsen mente at det var alle utdanningsprogram som kunne dra nytte av å konkurrere.

Gjennom prosjektperioden 2015–2017 har det blitt gjennomført et betydelig antall skolekonkurranser. Første året var det 60 skoler fra fire fylker som gjennomførte konkurranser. Året etter, i 2016, hadde antall skoler som arrangerte skolekonkurranser i de fire fylkene økt til 240. Samme år ble prosjektet utvidet, og det var til sammen 13 fylker, og 380 skoler, som arrangerte skolekonkurranser. Tallene fra 2017 var ikke klare på tidspunktet dette notatet ble skrevet, men WSN har rapportert at det har vært en ytterligere økning i antall skoler som gjennomfører konkurranser. Antall gjennomførte konkurranser er presentert i figur 2.1.

Figur 2.1 Oversikt over antall arrangerte skolemesterskap 2015–2017

Kilde: WorldSkills Norway

Hovedinntrykket er at de deltagende skolene gjennomgående er positive til å arrangere skolekonkurranser. I web-surveyen til rektorene spurte vi om de kom til å gjennomføre skolekonkurranser til neste år. Hele 77 prosent av de 49 som svarte, oppga at de var helt eller delvis enige i at de kom til å arrangere skolekonkurranser igjen. Det tyder på at for et flertall av skolene som deltok, var arrangementet en positiv opplevelse som fristet til gjentakelse. Det samme fant vi i de tre casestudiene hvor skoleledelsen vi intervjuet, opplevde skolekonkurransen som noe annerledes, samlende og positivt.

Det økonomiske tilskuddet fra WSN ble diskutert både av fylkeskommunen og skoleledelsen ved skolene som hadde holdt skolekonkurranser. Hver fylkeskommune som ønsket å være med, har mottatt 50 000 kroner fra WSN. I enkelte fylker har lokalpolitikere også bidratt med et økonomisk tilskudd til konkurransene. Fylkeskommunen lokalt har stått fritt til å fordele den summen blant skolene og utdanningsprogrammene som har skullet konkurrere.

Et av spørsmålene i web-surveyen til rektorer på skoler som har deltatt i forsøket, var hvorvidt de opplevde at de hadde mottatt tilstrekkelig med ressurser fra fylkeskommunen til å gjennomføre skolekonkurransene. Svarene viser at det er delte oppfatninger på dette punktet. Blant de 49 respondentene var det 33 prosent som er helt eller delvis enige i at de hadde mottatt tilstrekkelige ressurser, mot 37 prosent som var delvis eller helt uenige i samme spørsmålet. De resterende 30 prosentene var hverken enige eller uenige.

For å komme litt bak tallene intervjuet vi også rektorene ved tre caseskoler. I disse intervjuene fortalte rektorene at det økonomiske tilskuddet ikke var avgjørende for om de vurderte om skolekonkurranser var noe de ønsket å fortsette med. I stedet var de opptatt av at tidsbruk og innsats representerte en utfordring. På påstanden «Det kreves ekstra innsats for å arrangere skolekonkurranser» svarte 92 prosent av rektorene at de var helt eller delvis enige. Gitt denne oppfatningen er det ikke urimelig at det framstår som ekstra viktig at ansatte på skolene faktisk opplever at skolekonkurransene er meningsfulle og nyttige for elevene. På caseskolene fant vi at lærere og avdelingsledere som var med

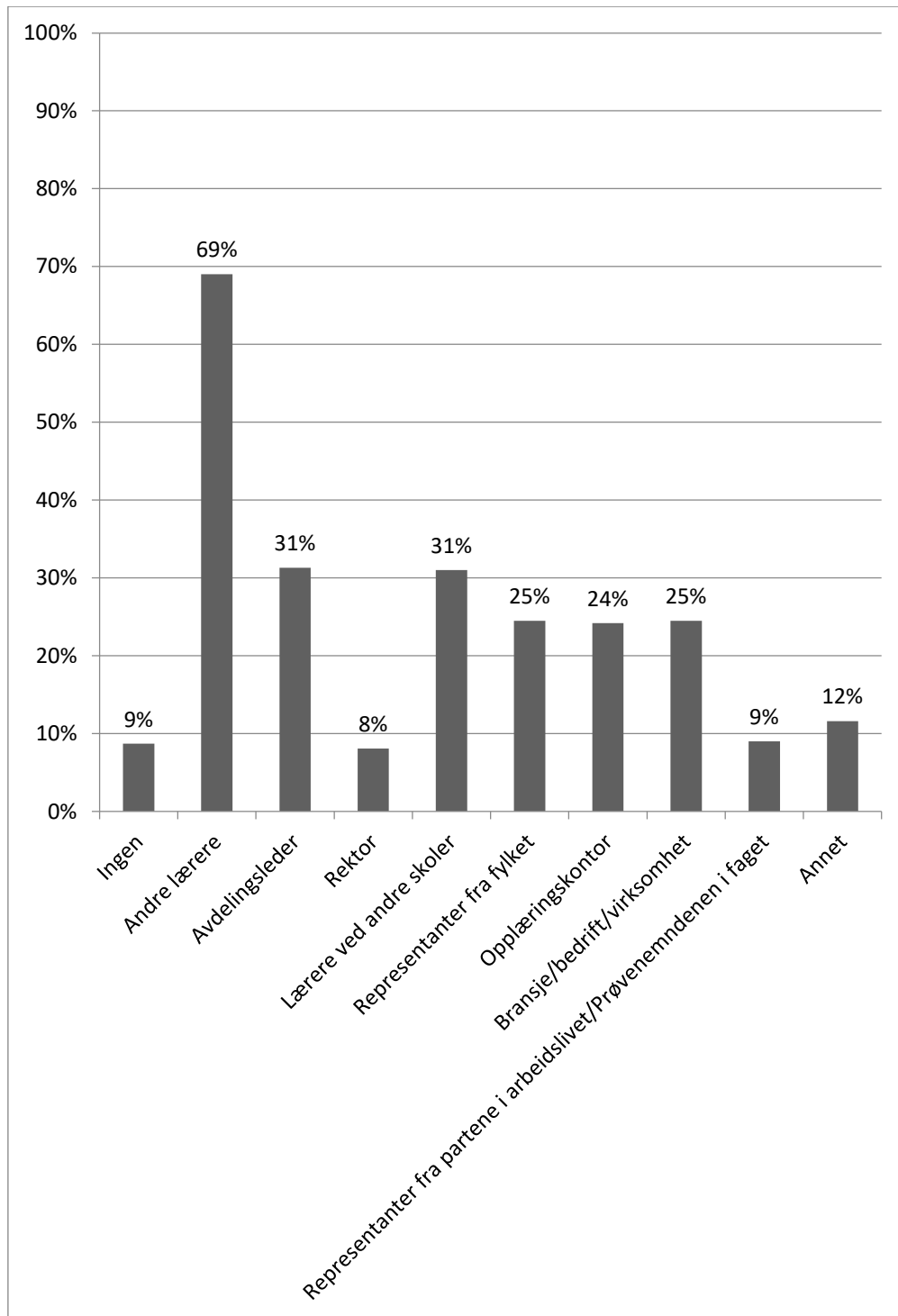
på å arrangere konkurransen, gjennomgående var svært positive og engasjerte, samtidig som at de ga uttrykk for at det krevde mye ekstraarbeid utover de ordinære arbeidsoppgavene. Dette funnet ble underbygget i web-surveyen til lærere og avdelingsledere. På påstanden «Det å arrangere skolekonkurranser er en ekstra belastning i arbeidshverdagen» svarte 58 prosent (N = 295) at de var helt eller delvis enige. 19 prosent var hverken enige eller uenige, mens 24 prosent var helt eller delvis uenige. Siden skolekonkurranser er nytt for mange lærere, vil det følgelig ta ekstra tid å finne ut hvordan de skal gjennomføre konkurransene.

Et av målene med skolekonkurranser er at de skal resultere i mer samarbeid med lokalt næringsliv og opplæringskontor. Økt samarbeid mellom skolen og forskjellige bedrifter kan virke positivt for elevene med tanke på praksisplass i yrkesfaglig fordypning (YFF) og til sist en læreplass i en bedrift. Involveringen fra andre aktører som opplæringskontor, lokalt næringsliv og Fagprøvenemnda varierer også mellom fylkeskommunene. Vi spurte lærerne/avdelingslederne om hvem de samarbeidet med i gjennomføringen av konkurransen. Svarene er presentert i figur 2.2.

Nesten 70 prosent svarer at de har samarbeidet med andre lærere i gjennomføringen av konkurransen. Det at lærere blir gitt et forum hvor de kan samarbeide om fag, elever og oppgaver, opplevdes positivt blant lærerne vi intervjuet. Omkring én av fire lærere/avdelingsledere hadde også samarbeidet med opplæringskontor, bransje/bedrift/virksomhet eller en representant fra fylkeskommunen. En av caseskolene hadde invitert aktører utenfor skolen til å dømme i konkurransen. En avdelingsleder fortalte:

Det er positivt i den forstand at opplæringskontoret er med og er dommer, det er en byggeleder fra en bedrift som er med som dommer. Så det er klart, da har vi innslag fra både opplæringskontor og næringen – bedrifter, da, som også har elever fra oss utplassert. Så det blir spennende. Få tilbakemelding på hva de synes. (avdelingsleder)

Figur 2.2 Lærere/avdelingsledere: Hvem har du samarbeidet med for å gjennomføre konkurransene? N = 310. Prosent.

Lærerne var opptatt av blikket utenfra. De var spent på tilbakemeldinger på nivået til skolen fra kollegaer fra andre skoler, eventuelle opplæringskontor eller bedrifter som kom og så på konkurransen. Men først og fremst var skolekonkurransene et samarbeid internt på skolene eller sammen med andre yrkesfaglige videregående skoler i fylket. Inntrykket fra de kvalitative intervjuene var at lærere fra teknikk og industriell produksjon (TIP) var de som hadde størst samarbeid med opplæringskontor. Det stemmer med svarene fra web-surveyen til lærere og avdelingsledere. Se tabell 2.1.

Tabell 2.1 Lærere/avdelingsledere: Samarbeid med aktører utenfor skolen fordelt på utdanningsprogram

		Hvem har du samarbeidet med for å kunne gjennomføre konkurransene?		Antall svart
		Opplæringskontor	Bransje/bedrift/virksomhet	
I hvilke utdanningsprogram er du avdelingsleder/lærer?	BA ³	17 %	9 %	35
	DH ⁴	10 %	28 %	39
	EL ⁵	18 %	27 %	44
	HO ⁶	3 %	15 %	40
	RM ⁷	13 %	29 %	31
	SS ⁸	46 %	41 %	24
	TIP ⁹	43 %	25 %	95

Et av målene med tettere samarbeid mellom skolene og opplæringskontor og bedrifter som følge av skolekonkurranser er større muligheter for læreplass for elevene. Vi spurte elevene i web-surveyen (deltakere fra skole-NM) om det faget de konkurrerte i, var det faget de ønsket læreplass i etter fullført Vg2. Flertallet, 70 prosent, ønsket seg læreplass i det faget de konkurrerte i, og nærmere 80 prosent var av den oppfatning at det å delta i skolekonkurranser ville gjøre det lettere å få læreplass. Det sammenfaller med inntrykket blant elevene vi intervjuet. Det var ikke alle som var sikre på om det ville være av betydning, men de var helt sikre på at det ikke kunne være negativt. En elev sa det slik:

For eksempel var du ekstremt god i tømring, om du skal søke tømmerlærling etter Vg2, eller for all del på Vg2 også, så får de vite at du var den beste på skolen innenfor tømring, så er jo det en liten fordel når du skal skrive CV på en måte. (elev)

I rammene for dette prosjektet kan vi ikke si noe om hvilke effekter skolekonkurranser har for læreplasser, men vi vet at sjansen for å få læreplass er minst for elever med lave karakterer og mye fravær (Høst mfl. 2014). Lærerne og avdelingslederne vi intervjuet, fortalte at elevene som deltar i skolekonkurranser, i hovedsak er elever som er motiverte og dyktige. De ga videre uttrykk for at motivasjon økte sannsynligheten for å få læreplass, men at dette var noe som gjaldt uavhengig av deltakelsen i en skolekonkurranse. Det siste er ikke overraskende, samtidig som det rimeligvis er de mest motiverte elevene som er ekstra ivrige i å delta i skolekonkurranser.

³ Bygg- og anleggsteknikk

⁴ Design og håndverk

⁵ Elektrofag

⁶ Helse- og oppvekstfag

⁷ Restaurant- og matfag

⁸ Service og samferdsel

⁹ Teknikk og industriell produksjon

Opplæringskontor

I intervjuene med den ansvarlige for skolekonkurranser i fylkeskommunen spurte vi om i hvor stor grad opplæringskontorene hadde vært involvert. Blant dem vi intervjuet, hadde alle hatt kontakt med opplæringskontor i forskjellige bransjer for å involvere dem i skolekonkurransen. I spørreskjemaet til lærere/avdelingsledere svarte én av fire at de hadde samarbeidet med opplæringskontor i arrangementen av skolekonkurranser (se figur 2.2). De involverte opplæringskontorene bidro med dommere/sensorer og/eller materiell til konkurransen. En konsekvens av skolens samarbeid med opplæringskontoret kunne være at de ble kjent med elever som potensielt framtidige lærlinger. Andre var derimot skuffet over manglende engasjement fra opplæringskontorene. En ansatt i fylkeskommunen fortalte:

Vi har jo noen opplæringskontor som er veldig flinke og har drevet med det her i årevis, og de er jo veldig «på». Og så er det noen som ikke er så «på». Så det er vel litt sånn ymse. Det er noe med at de ikke har hatt konkurranse, ikke helt ser poenget. Jeg vet ikke hvorfor de ikke melder seg på, for å si det sånn – enda de fikk en god innføring fra WorldSkills. (fylkeskommune)

Et fellestrekk blant alle informantene var fortellingen om at utdanningsprogram og fagområder som hadde en tradisjon for å drive med konkurranser, var mest positive til å være med å arrangere og gjennomføre skolekonkurranser, som for eksempel teknikk og industriell produksjon. Samtidig som skolene kunne være svært positive til drahjelpen fra opplæringskontorene, var et viktig poeng at det skulle være skolen, og ikke bransjen, som hadde hovedansvaret for konkurransen. Ansvarlig i en av fylkeskommunene var opptatt av at skolene selv måtte være med og dra i prosessen med å arrangere konkurranser. De hadde hatt et opplæringskontor som var veldig involvert, men hun mente at skolene måtte sitte i førersetet. Hvis ikke skolene ikke opplevde at skolekonkurranser hadde en pedagogisk verdi og bidro selv, var ikke skolekonkurranser bærekraftig. Det var altså et ønske både fra fylkeskommunalt hold og fra de ulike aktørene på skolene at opplæringskontor involverte seg, men på skolens premisser.

Vi intervjuet også et opplæringskontor i hvert fylke innenfor forskjellige bransjer. Et av opplæringskontorene som dekket de fleste bilfagene, hadde stilt med sensorer og utstyr til konkurransene, men det var ingen av lærebedriftene deres som var involvert.

Et annet opplæringskontor med lærefag innen restaurant og matfag var svært positive til skolekonkurranser og det samarbeidet med skolene som fulgte av arrangementet. De fortalte om et godt samarbeid mellom skoler, opplæringskontor, prøvenemnda og bedriftene. To av skolene de samarbeidet med, har lagt skolekonkurranser inn i årshjulet. Fordi skolene har travle hverdager, mente opplæringskontoret at skolekonkurransene må inn i planene, for da ble de forankret. Opplæringskontoret fortalte at lærerne er positive, men at det er ressurskrevende, og at det brukes mye tid for å arrangere konkurransene, men som opplæringskontoret sa: «Er vi flere som drar lasset, går det bra.» For å skape blest rundt lærefagene fortalte opplæringskontoret at de hadde invitert matbransjen til å komme på premieutdelingen på en av skolene for å se på hva elevene hadde gjort. I tillegg inviterte de tre Vg1-klasser fra andre skoler for å vise fram lærefagene og gi Vg1-elevne en smakebit av hva skolekonkurranser dreide seg om. Opplæringskontoret fortalte om bred dekning på sosiale medier. Det ble tatt bilder som ble lagt på facebook-siden til opplæringskontoret og på skolen sin nettside.

Det siste opplæringskontoret hadde fag innenfor utdanningsprogrammet teknikk og industriell produksjon. Dette opplæringskontoret hadde lang tradisjon for å arrangere konkurranser i fylket og på tvers av fylker. De hadde planlagt skolekonkurranser flere år

fram i tid, hvor skolene skal bytte på å være arrangør, og fortalte om et tett samarbeid med skolene.

Samlet sett er det nødvendig for omdømmet og for gjennomføringen av konkurransene at det er et felles prosjekt mellom skoler og aktører utenfor skolene, som for eksempel et opplæringskontor. Gitt at det er ressurskrevende, er det nyttig at flere er med og drar lasset. For omdømmet til yrkesfag er det av betydning at skolekonkurransene når ut til flere enn de involverte elevene og lærerne, men hvis skolekonkurransene skal være et pedagogisk verktøy for skolene, er det avgjørende at lærerne opplever eierskap til konkurransene.

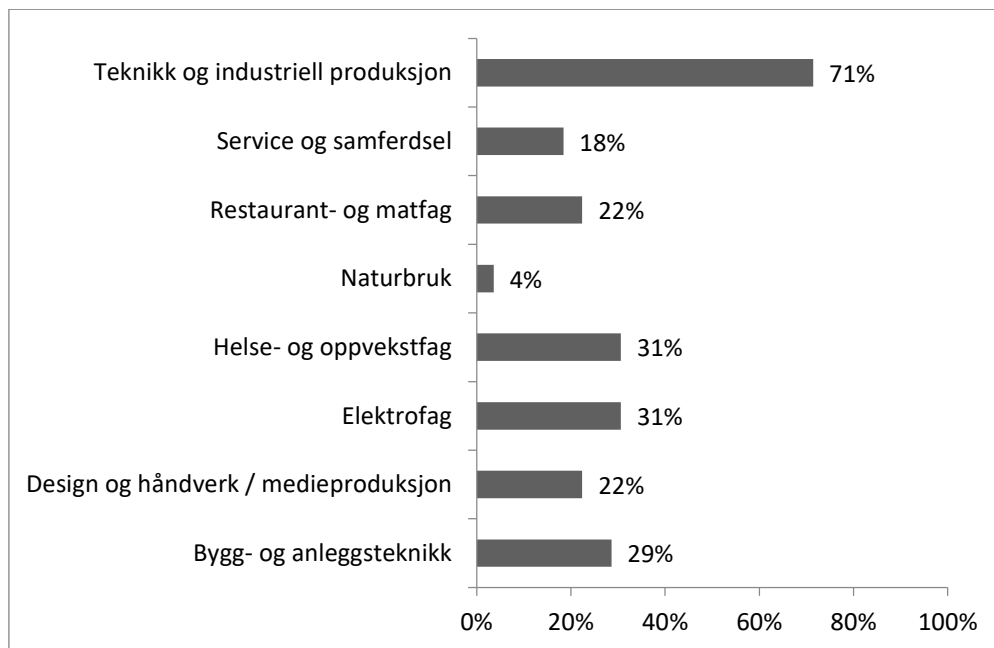
3. For de fleste eller de beste?

I innledningen av notatet skrev vi om hvordan skolekonkurranser har et potensial for å være en metode for å lære. Dette er en viktig ambisjon, men den forutsetter at også andre enn dem som deltar i konkurransene, blir engasjert. I dette kapitlet spør vi derfor om skolekonkurranser først og fremst er for de beste, eller om det inkluderer de fleste.

I utgangspunktet muliggjør skolekonkurranser at flere elever kan delta i konkurranser i yrkesfag enn det som er mulig i fylkesmesterskap og nasjonale konkurranser. Allikevel er det ikke slik at alle elever deltar i skolekonkurranser. I det følgende ser vi på hvilke utdanningsprogram som har arrangert skolekonkurranser, hvilke konkurranseformer skolene har valgt, hvilke elever som har deltatt i skolekonkurransene, og deres erfaringer.

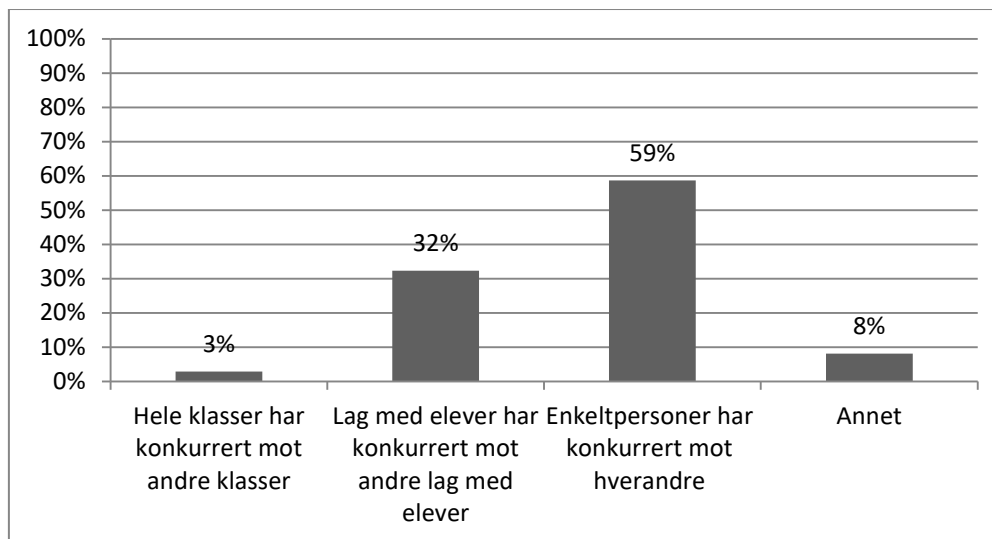
Hvordan skolekonkurransene ble gjennomført, var opp til skolen lokalt. Vi spurte rektorene om hvilke utdanningsprogram ved skolen som hadde gjennomført skolekonkurranser. Svarene vises i figur 3.1, og vi ser at teknikk og industriell produksjon er det utdanningsprogrammet flest skoler har hatt konkurranse i.

Figur 3.1 Rektorer: I hvilke utdanningsprogram har dere arrangert skolekonkurranser? N = 49. Prosent.

I web-surveyen til lærere og avdelingsledere spør vi om hvilken konkurranseform de har brukt. Flertallet har latt enkeltpersoner konkurrere mot hverandre (59 prosent). Fordeelingen vises i figur 3.2.

Figur 3.2 Lærere/avdelingsledere: I den konkurransen du har vært med og arrangere, hvilken konkurranseform har dere brukt? N = 310. Prosent.

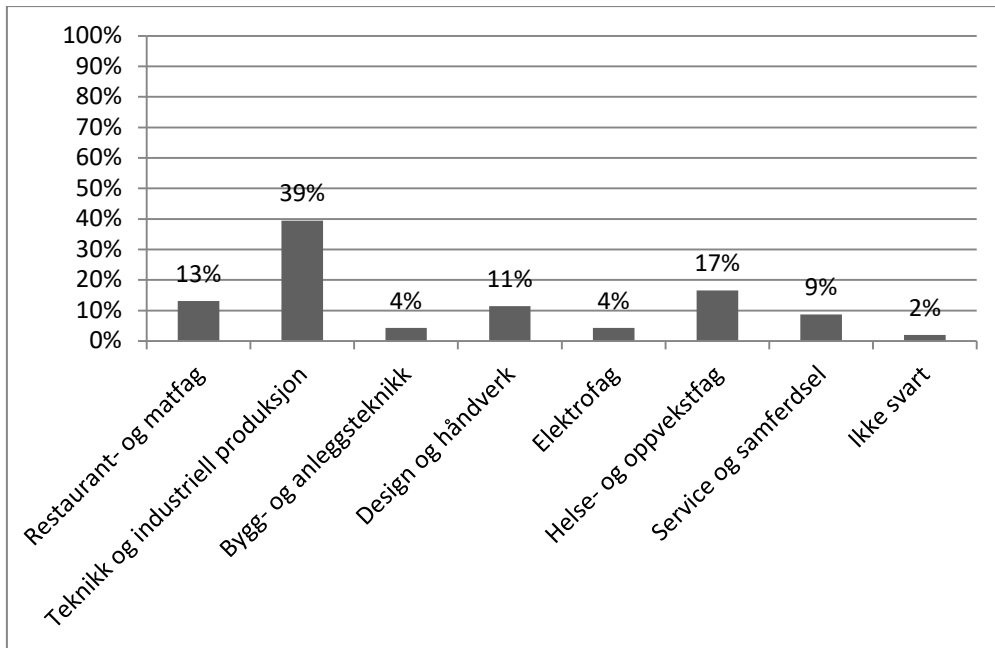
Variasjonen mellom skolene er stor og tyder på at det er stor lokal tilpasning i hvordan skolekonkurransene har blitt gjennomført, både i hvilke utdanningsprogram som har deltatt, og i hvilken konkurranseform skolene har brukt.

Vi gjennomførte en spørreundersøkelse til elever som deltok i skole-NM. Skole-NM var en konkurranse for de elevene som hadde vunnet konkurransen på sin lokale skole, og hvor skolen hadde meldt dem på skole-NM. Web-surveyen ble sendt ut rett etter at skole-NM var gjennomført, og 114 elever svarte på undersøkelsen, det vil si en svarprosent på 56 prosent. Elevene som deltok i NM, er en selektert gruppe elever, men deres oppfatning av skole-NM og skolekonkurransen i forkant forteller hvordan en del av de dyktigste elevene opplevde deltakelsen. Blant de 114 elevene som svarte på undersøkelsen, var det flere gutter (58 prosent) enn jenter (42 prosent). De fleste av elevene, 86 prosent, var 17 eller 18 år. Det ble arrangert konkurranser i 26 forskjellige lærefag. I figur 3.3 er en oversikt over hvilke utdanningsprogram elevene som svarte på web-surveyen, tilhørte.

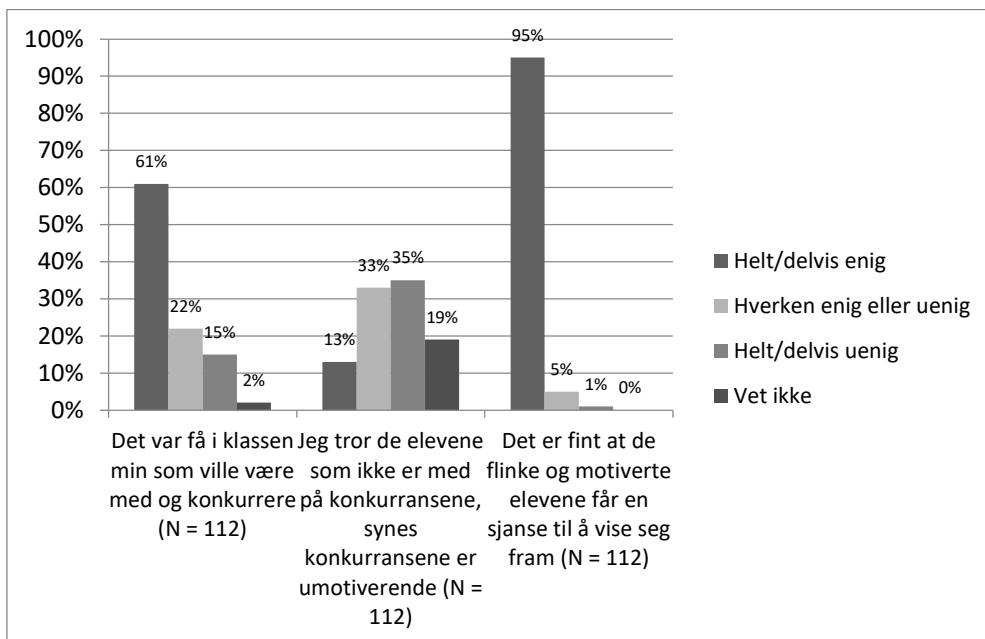
Det er en overvekt av elever fra teknikk og industriell produksjon som har svart på undersøkelsen. Det sammenfaller med at de fleste av konkurransene i skole-NM var i lærefag innenfor dette utdanningsprogrammet. I tillegg til web-surveyen har vi intervjuet til sammen 43 elever som skulle konkurrere i skolekonkurransene. De kom fra forskjellige utdanningsprogram som teknikk og industriell produksjon, bygg- og anleggsteknikk, design og håndverk, restaurant- og matfag og service og samferdsel og både fra Vg1 og Vg2.

Vi ba elevene i web-surveyen svare i hvilken grad de var enige eller uenige i en rekke påstander om deltakelsen i skolekonkurransen på skolen i forkant av skole-NM. Formålet med spørsmålene var å få rede på hvordan de opplevde hva de andre i klassen synes om skolekonkurranser, og hvordan de selv erfarte deltakelsen. Resultatene presenteres i figur 3.4.

Figur 3.3 Hvilke utdanningsprogram elever som deltok i skole-NM, tilhørte. N = 114. Prosent.

Figur 3.4 Elever, skole-NM: Påstander om skolekonkurranser. (N = 112). Prosent.

Vi ser at flertallet av elevene som deltok i skole-NM, 61 prosent, var enige eller delvis enige i at det var få i klassen deres som ville være med og konkurrere, men de oppfattet ikke at det var fordi elevene som ikke var med, syntes det var uмотiverende. Det er kun 13 prosent som var helt eller delvis enige i påstanden om at elevene som ikke var med på konkurransen, syntes konkurransen var uмотiverende. På den andre siden syntes nesten alle som svarte på undersøkelsen, 95 prosent, at det er fint at de flinke og motiverte

elevene får en sjanse å vise seg fram. Og det er kanskje det som er noe av skolekonkurransenes styrke, det at det er et forum hvor de sterkeste og mest motiverte elevene får en mulighet til å skinne. Det blir lagt mye vekt på frafall og svakt presterende elever på videregående skole og spesielt på yrkesfaglige studieretninger. Det å gi rom til de motiverte elevene oppleves som positivt.

Vi diskuterer jo det i klassen, om det er de flinke som er taperne, eller det er taperne som er taperne. Det er jo veldig vanskelig når man har 15 elever og to-tre av dem er ufattelig svake [...], men jeg ser jo at veldig ofte så taper de sterke elevene. (lærer)

En avdelingsleder i bygg- og anleggsteknikk ved en annen skole mente at det var helt greit at skolekonkurransene satte søkelys på elevene som virkelig ville bli gode i faget sitt. Han fortalte:

Så har du de veldig flinke, som nødvendigvis vil være med og konkurrere. Det å gjøre noe for de og, få noe blest rundt det også, synes jeg er viktig, da. For jeg synes jo ofte at skoleverket har en tendens til å jobbe veldig mye med de som detter av – frafall og så videre. De i andre enden – de som virkelig vil bli gode, hvorfor ikke jobbe litt med dem òg? (avdelingsleder)

Lærerne vi intervjuet, var opptatt av at konkurranser ikke kunne «tvinges» på elevene. Det å delta måtte være frivillig. Elever på 16–17 år er i en sårbar alder, og det å jobbe i en presset situasjon var ikke for alle. En lærer i bygg- og anleggsteknikk fortalte at for noen elever er det press nok i seg selv å gå på skolen:

De [elevene] har nok med de konkurransene som allerede er i form av prøver, eksamen, dette presset som er på dem fra før, presset mot å være utplassert i bedrift, kunne klare å fungere som en lærling etter hvert. For mange er det press nok som det er, og de ønsker ikke å delta i sånne her ting. (lærer)

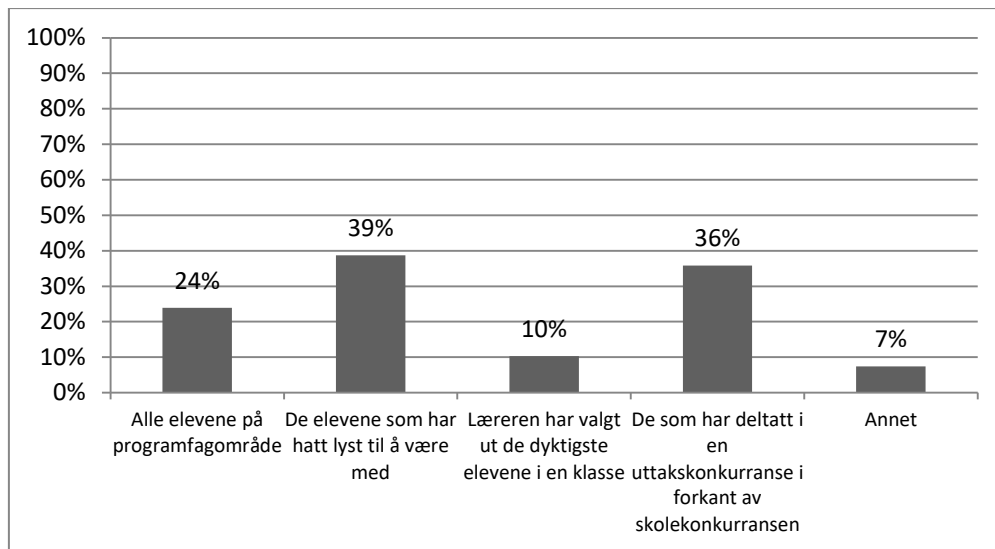
Allikevel var den samme læreren klar på at det ikke var negativt med konkurranser så lenge det var opp til hver enkelt elev om han eller hun ønsket å delta.

Men summen er positiv – også de som ikke ønsker å delta, tror jeg har utbytte av det, for det blir jo pratet i klassen om å prestere, om å gjøre en god jobb. (lærer)

Konkurranser i yrkesfag satte søkelys på det å være dyktig og mestre det faget elever holder på med, noe som kanskje kunne smitte over på de elevene som var mindre motiverte.

I web-surveyen til yrkesfaglærere og avdelingsledere på skoler som har arrangert skolekonkurranser, spurte vi om hvilke elever som var med på skolekonkurransen (figur 3.5).

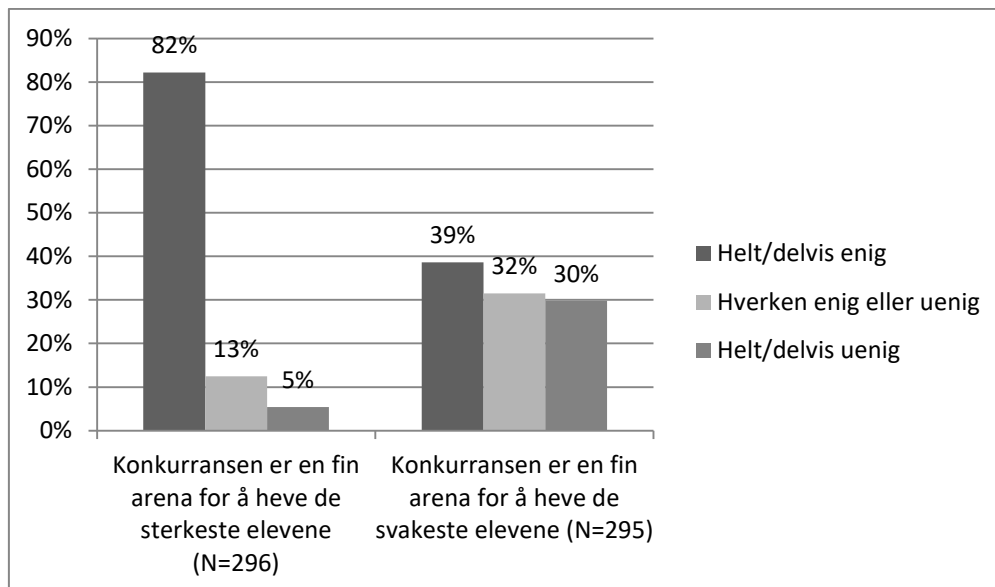
Figur 3.5 Lærere/avdelingsledere: Hvilke elever har deltatt i skolekonkurransene? N = 310. Prosent.

Svarene er svært varierte, noe som underbygger at skolene har valgt å løse gjennomføringen av skolekonkurranser på forskjellige måter. Én av fire lærere/avdelingsledere svarer at de har latt alle elevene på et programfagområde være med og konkurrere. Denne varianten gjør skolekonkurransen til et felles prosjekt for klassen, og lærerne trenger ikke finne alternative gjøremål til elever som ikke deltar.

I web-surveyen ble lærere og avdelingsledere også bedt om å ta stilling til hvor enige eller uenige de var i påstandene om konkurransen var en fin arena for å heve de svakeste elevene og/eller de sterkeste elevene. Resultatene er presentert nedenfor.

Figur 3.6 Lærere/avdelingsledere: Påstander om elever som deltok i skolekonkurransene. N = 296. Prosent.

Et stort flertall, 82 prosent, mente at skolekonkurransen var en fin arena for å heve de sterkeste elevene. På spørsmålet om de svakeste elevene er det større uenighet blant lærerne i hvilken grad de er enige eller uenige eller ikke har noen mening i det hele tatt. Variasjonen i svarene kan forklares med at skolene har valgt å gjennomføre konkurransen på ulike måter.

Samtidig var det et mål at alle skulle med. Hvordan alle elevene skulle involveres, varierte på de tre caseskolene. En av caseskolene arrangerte quiz for de resterende elevene på selve konkurransedagen med spørsmål fra forskjellige programfagområder. En lærer ved en annen skole fortalte at hun ga alle elevene samme oppgave, men lot bare de som ønsket det, få bedømmelse av eksterne dommere. De som ikke ønsket å være med på konkurransen, fikk vurdering av sin egen lærer. En tredje skole gjennomførte konkurransen som en konkurransedag for alle elevene på Vg1, hvor alle klassene konkurrerte mot hverandre innenfor et utdanningsprogram. Denne skolen skilte seg ut fordi alle elevene, også de med individuelt tilpasset opplæring, var med på konkurransen. Siden klasser konkurrerte mot hverandre, mente skoleledelsen og lærerne at de omgikk det individuelle presset som enkelte elever kunne synes var vanskelig.

4. Skolekonkurranser som metode

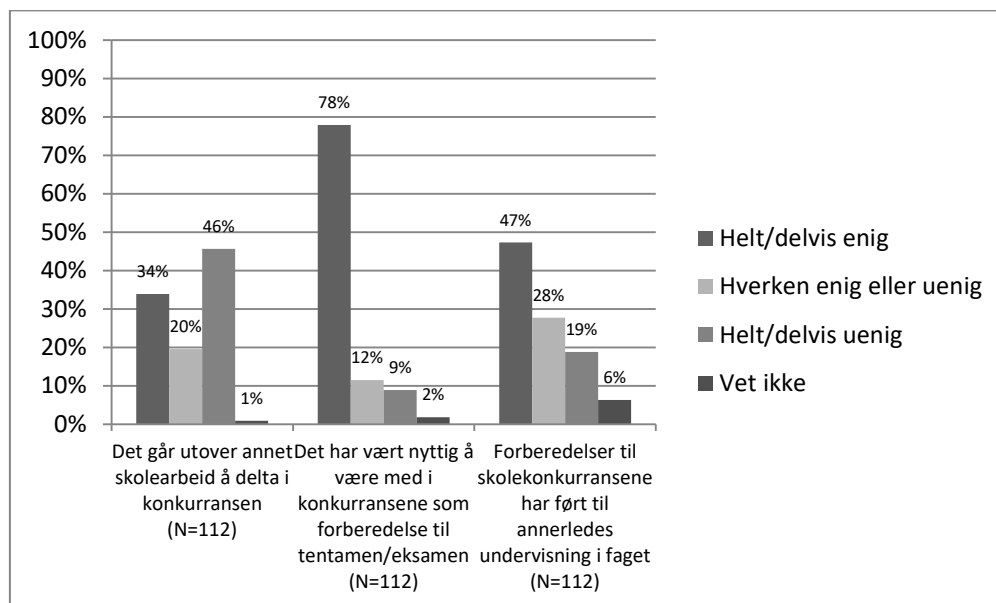
Et viktig utgangspunkt for dette prosjektet er hvorvidt deltakelse og forberedelser til skolekonkurranser kan være en metode for læring. Svaret kan synes opplagt. Det vil si, de elevene som er med på konkurransen, vil åpenbart ha utbytte av forberedelsene til selve deltakelsen. I det sistnevnte ligger det også at det vil være noe læring knyttet til å løse oppgavene som inngår i konkurransen. Men som vi påpekte innledningsvis i notatet, kreves mer for å hevde at skolekonkurranser har vidtrekkende ringvirkninger i form av å være en metode for læring. En læringsmetode fordrer for det første at også andre elever har utbytte av konkurransen enn de elevene som deltar. For det andre må læringen da dreie seg om mer enn forberedelser direkte rettet mot oppgaver de skal konkurrere om.

Surveyen vi har sendt ut til rektorer, lærere og elever, gir oss et bilde av hvordan de oppfatter situasjonen. Svarene viser noen viktige kvantitative mønstre. Tall som viser fordelinger, gir oss imidlertid lite innsikt i hvordan aktørene forklarer og utdyper sine oppfatninger. Vi vil derfor også supplere med svar som er gitt i åpne kategorier, hvor informantene er bedt om å utdype. Og vi kan allerede her si at mange av informantene hadde mye på hjertet når det gjelder emner som læring og motivasjon.

Om forberedelsen til konkurransen

I web-surveyen ba vi deltakerne i skole-NM ta stilling til påstander om forberedelsene og undervisningen i forkant av skolekonkurransen, se figur 4.1.

Figur 4.1 Elever skole-NM: Påstander om forberedelsene til konkurransen. N = 112. Prosent.

Et av målene med forsøket med skolekonkurranser er at konkurransene skal fungere som et supplement i undervisningen og en metode for læring. 78 prosent av elevene som deltok i skole-NM, svarte at det hadde vært nyttig å være med i konkurransene som en forberedelse til tentamen/eksamen. Dette svarer de samtidig som at 34 prosent mente at deltakelsen har gått ut over annet skolearbeid. Nesten halvparten, 46 prosent, er helt eller delvis uenige i samme spørsmålet. Følgelig er det viktig at lærerne passer på at forberedelsene til konkurransene ikke kommer i veien for annet skolearbeid. I de kvalitative intervjuene med elevene gikk vi i dybden på dette spørsmålet. Hvilket tidspunkt skolen hadde valgt for skolekonkurransen, var av betydning for hvordan elevene opplevde at de kom i skvis mellom forberedelsene til konkurransen og annet skolearbeid. Den ene caseskolen hadde lagt konkurransen på et tidspunkt rett etter en tentamen. Da var elevene ferdig med tentamen, og skolekonkurransen var en fin måte å fylle tiden mot sommerferien med noe faglig relevant innhold. Vi intervjuet elever på design og håndverk som hadde to ukers forberedelse før skolekonkurransen til å skaffe det de trengte for utstillingen de skulle lage på selve konkurransedagen. I løpet av de to ukene hadde de også tentamen. To av elevene fortalte:

Vi kunne jo hatt fri de to ukene som vi jobber med det her, så vi slipper å stresse og sånn. Nå kom liksom tentamen midt i, og så kommer en annen oppgave som vi hadde før tentamen, inni der liksom.

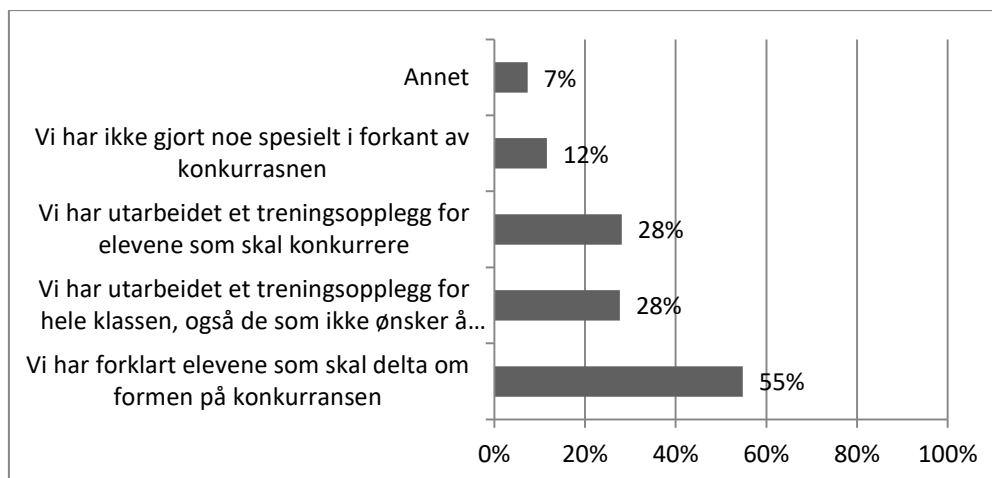
Det var jo litt sånn når vi hadde tentamen, så hadde man hele tiden dét i bakhodet, da. Så måtte man bruke litt av tentamenstiden sin på å ringe for å få møbler og sånn. (elever)

På andre skoler og i andre lærefag var det ikke lagt opp til forberedelsestid, og elevene var mindre opptatt av tidspunktet for skolekonkurransen. Det var også ulikt hvordan lærerne forholdt seg til tiden før konkurransen. På en av caseskolene brukte de konkurranseoppgaven som en prøve for de andre elevene. Det vil si at alle elevene måtte gjøre oppgaven, men kun de elevene som ønsket å bli med i konkurransen, ble rangert og bedømt i sammenheng med konkurransen. De andre elevene fikk individuelle vurderinger. På denne måten kunne læreren jobbe med et felles opplegg for alle, men hvor kun elevene som ønsket den oppmerksomheten en konkurranse gir, fikk det. I web-surveyen til lærere og avdelingsledere spør vi også om hvordan de har forberedt elevene til skolekonkurransen. Resultatene presenteres i figur 4.2.

De fleste lærerne/avdelingslederne (55 %) svarer at de har forklart elevene som skal delta, om formen på konkurransen. Det er én av fire som svarer at de har utarbeidet et treningsopplegg for hele klassen, også for dem som ikke ønsker å konkurrere. Fordelen med denne måten å øve på er at flere enn de få utvalgte kan ta del i eventuell læring som skjer i forbindelse med skolekonkurransene.

I figur 4.2 presenterte vi en oversikt over typer av forberedelser, som er svært relevant med hensyn til spørsmålet om konkurranser kan være en læringsmetode. Den mest dominerende typen forberedelse er at lærerne ganske enkelt har forklart elevene som skal delta, om formen på konkurransen. Halvparten av lærere som har svart, har oppgitt at det er denne måten elevene har forberedt seg på. To andre svaralternativer framstår som like utbredte ut fra svarene vi har samlet inn. Det er knyttet til treningsopplegg for henholdsvis hele klassen og kun for dem som skal konkurrere. Om lag tre av ti svarer ja på disse spørsmålene. En liten andel (12 prosent) oppgir at de ikke har gjort noen spesielle forberedelser.

Figur 4.2 Lærere/avdelingsledere: Hvordan har dere forberedt elevene i forkant av skolekonkurransene? N = 310. Prosent.

Ut fra fordelingene i figur 4.2 er det ikke opplagt at skolene aktivt bruker konkurransene som metode for å lære. At bare halvparten har fortalt om hva konkurransene går ut på, kan synes svært lavt. Én viktig forklaring kan imidlertid være at det er en stor andel som ikke har vært med i skolekonkurranser tidligere. De vet derfor ikke hva det går ut på. Like interessant er det at andelen som oppgir at de har forberedt dem som skal delta, og andelen som oppgir at de har forberedt hele klassen, er om lag like store. Når det gjelder vurderinger av hvorvidt skolekonkurransene er en egnet metode, er skillet mellom forberedelser som kun inkluderer konkurransedeltakere, og forberedelser som er rettet mot hele klassen, avgjørende. Opplysningene til figur 4.2 indikerer at det ikke er noen forskjell. Mer påfallende er det likevel at andelen for begge typer av forberedelser er ganske små.

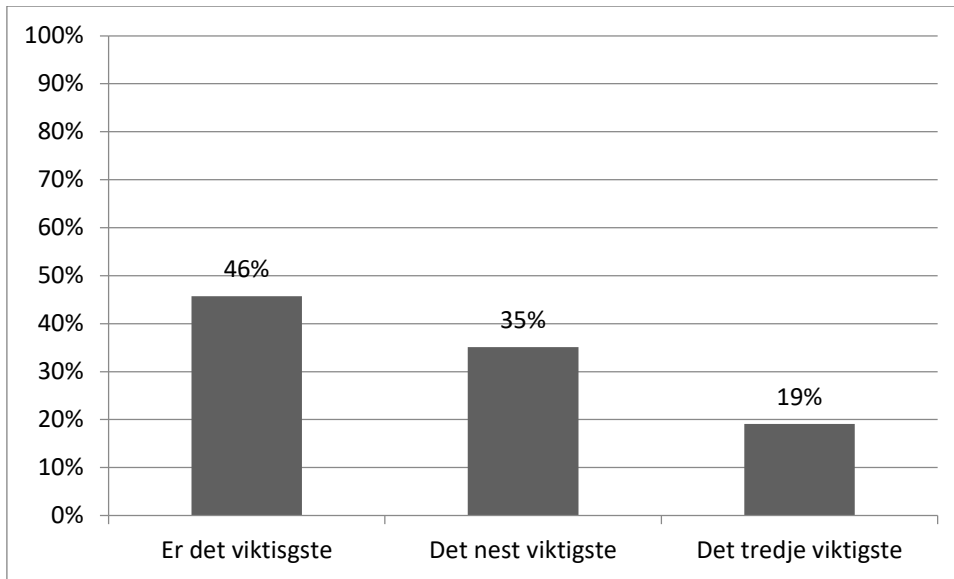
De åpne svarene viser også at det er svært store forskjeller i omfanget av forberedelser. Når vi ba lærerne spesifisere hvordan de hadde forberedt elevene, varierte svarene fra «Ingen», til «Gjennomgått alle øvelsene i forkant med muligheter for trening for alle. Konkurransen arrangert som en obligatorisk prøve». Og en tredje fortalte at «Vi sponset deltakere med en materiellpakke og utfordret dem til å øve i fritida».

Hva sier så elevene? Vi spurte dem «Hva er de tre viktigste tingene med å delta i skolekonkurranser? (1 er det viktigste, 2 det nest viktigste, 3 det tredje viktigste.)»

I figur 4.3 har vi satt opp fordelingen basert på 94 deltakere. Ut fra opplysningene er det 46 prosent som mener at det viktigste med å delta i skolekonkurranser er at det er en ny måte å lære på.

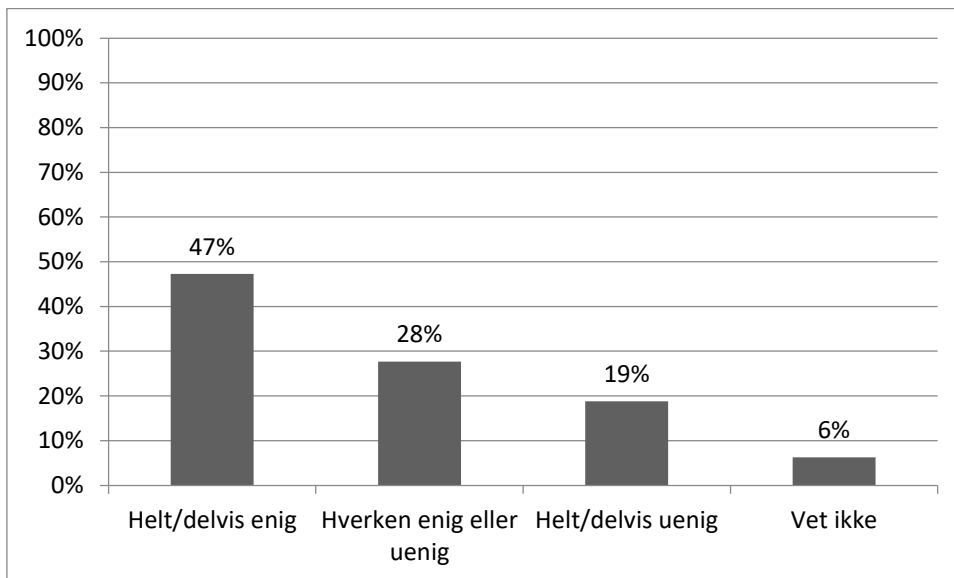
Et neste spørsmål er hvorvidt elevene vurderer deltakelse og forberedelse til konkurransene som nyttige fram mot tentamen og eksamen. Blant våre informanter er det en stor enighet om at deltakelsen er nyttig. Dette er prisverdig, men vanskelig å tillegge stor vekt som en del av en metode for alle. Trolig vil de fleste som er med på en aktivitet utover skolearbeidet, men i skoletiden, fortolke den som nyttig. Det ville også være av stor interesse å høre mer med dem som ikke deltar i konkurransene. Noe vi heller ikke har kunnskap om, som ville vært svært interessant, er om deltakelse faktisk fører til bedre resultater i form av karakterer.

Figur 4.3 Elever skole-NM: Det er en ny måte å lære faget på. N = 94. Prosent.

Bedre resultater for alle fordrer at undervisningen faktisk er en annen (og bedre når det gjelder prestasjoner). Vi kan svare på det første, men ikke det siste. I figur 4.4 har vi satt opp fordelingene av hva elevene som deltok i skole-NM, svarer på spørsmål om undervisningen. Nesten halvparten sier seg helt eller delvis enig i at forberedelser til konkurranser resulterer i at undervisningen er en annen. På den andre siden er det nær to av ti som er helt eller delvis uenige i at undervisningen er endret.

Figur 4.4 Elever skole-NM: Forberedelser til konkurransen har ført til annerledes undervisning i faget (N = 110). Prosent.

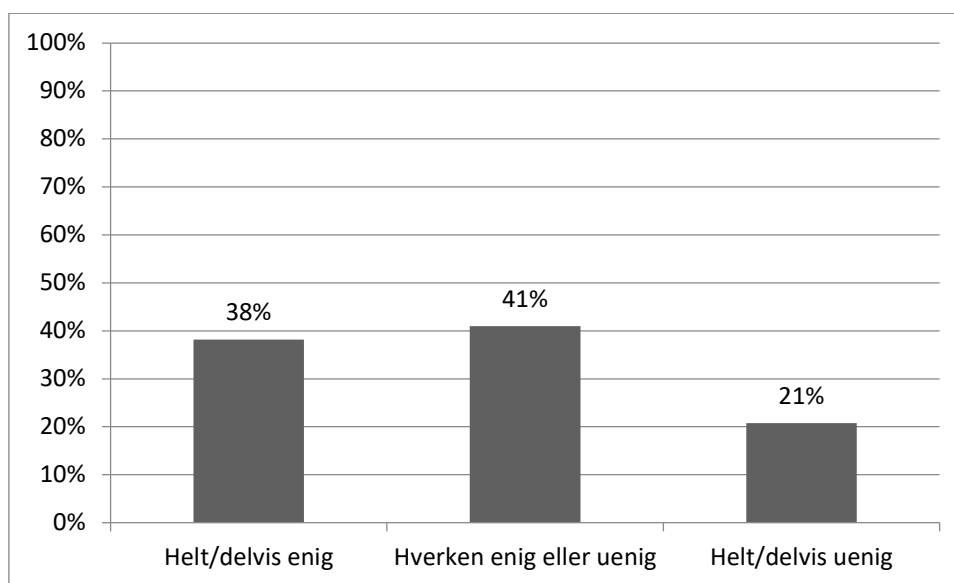
Det er derfor interessant å vende blikket tilbake til lærerne. De er stilt spørsmål om hvorvidt de har endret didaktikken – altså egen undervisningsform – som følge av at

egne elever deltar i skolekonkurransen (figur 4.5). Man kan her se for seg at endring både innebærer forskjeller på kort sikt og kan ha konsekvenser på lengre sikt. Fordelingen viser imidlertid at lærerne er noe mer tilbakeholdne enn elevene når det gjelder å konkludere med at undervisningen er en annen som følge av konkurransene. Samtidig er det nesten fire av ti som forteller at de har endret undervisningen. Dette indikerer at konkurransene faktisk har et potensial for å endre metodene for læring. Og mer enn at det ligger et potensial i konkurransene, rapporterer et betydelig antall av lærerne at konkurransene har hatt betydning for deres undervisning.

Nå kan man selvsagt spørre om fire av ti er betydelig. Vi mener andelen vitner om at skolekonkurransene faktisk har gjort en forskjell. Riktignok er det ikke en endring som gjelder alle, men så lenge det ikke er pålegg om endring, er det neppe heller å vente. Man kan i stedet si at det er mer påfallende hvor stor andel som frivillig har endret undervisning, enn at en del ikke gjør det. Om man skulle gå mer inn i hva som ligger under tallene, ville det være interessant å identifisere om endringen eller fraværet av endring typisk er knyttet til bestemte fag. Det er for eksempel mulig at skolekonkurransenes bidrag og relevans som metode for undervisning er større for noen fag enn andre.

At potensialet fortsatt ikke er fullt ut utnyttet, indikeres videre av at en stor andel av lærerne hverken er enige eller uenige i at de har endret undervisningsmetode.

Figur 4.5 Lærere/avdelingsledere: Jeg har utviklet didaktikken min / arbeidsmetodene mine som følge av at skolen arrangerer skolekonkurranser. N = 276. Prosent.

Bildet er med andre ord ganske sammensatt, både når det gjelder elever og lærere. En del elever forteller at konkurransene gjør noe med undervisningen de har fått, noe som underbygges av lærerne. Men det er samtidig klart at dette ikke er det dominerende bildet.

For å få mer innblikk i begrunnelsene for oppfatningene var det flere steder i spørreskjemaet muligheter for å gi utfyllende svar. Åpne svar er betydningsfulle fordi de gir informantene selv mulighet til å vektlegge det de vurderer som viktig. På den måten kommer vi mer i dybden eller nærmere det som ligger under. Håpet er derfor at de kvantitative fordelingene gir bredden, mens de mer utfyllende svarene gjør oss i stand til å si mer om årsaker. I dette ligger hva som er viktig, og hvorfor.

Vi vil likevel starte ganske enkelt med å slå fast at blant informantene var det mange som var positive til konkurranser som metode for å lære. Eksempler er en lærer som sa det slik:

«Ja, dette er god trening og oppdatering, for både oss lærere og ikke minst elevene. Alle lærer av dette opplegget. Elevene ønsker å konkurrere [...]»

Mens en annen, som også var positiv, mente at konkurranser er et bidrag til læringsmiljøet, også for dem som ikke konkurrerer.

«Ja, dette tror jeg skaper et godt læringsmiljø i klassen».

Det er imidlertid flere av lærerne som valgte å bruke flere ord, noe som gjorde det mulig for dem å utdype mer hva som er viktig. I det følgende er det en lærer som la vekt på at man må fokusere på selve læreprosessen, for å sikre at forberedelsene skal være vellykket. Dette er interessant fordi det peker på forhold som kan være overførbare til andre skoler, hvor de vurderer om de skal være med på skolekonkurranser i tiden som kommer.

«Ja, men fokuset må være på læreprosessen, ikke nødvendigvis bare det å vinne. Det har vært fokus på å jobbe med samme oppgave flere ganger for å bli god på noe. Dette har overføringsverdi til flere andre fag og situasjoner».

En annen lærer ga enda mer utfyllende svar. Hans eller hennes vurdering var også at man må være mer nyansert i hva det er vi snakker om. Et viktig skille går mellom skolekonkurranse som metode og deltakelse i NM. Denne informanten går ikke uten videre med på at konkurranser alltid vil være en god metode for å lære.

«Det er viktig å skille på skolekonkurranse som metode i opplæringen, og deltakelse i skole NM. Skolekonkurranse som metode for opplæring skiller seg på vesentlige punkter fra NM-konkurransene. I sistnevnte er det poenget å kåre de 3 beste i hvert fag, mens de øvrige får lite oppmerksomhet. Elevenes deltakelse i vurderingsarbeidet, kjennskap til kriterier, egenvurdering mv. er fraværende i skole NM. Disse viktige elementene er en del av de skolekonkurransene som gjennomføres på klasse og skolenivå, helt i tråd med god pedagogikk. Skolekonkurranse kan være en god metode i opplæringen, men man må vurdere metodene i opplæringen ut i fra elevenes forutsetninger og de mål som er satt for opplæringen. Skolekonkurranser i opplæringen helt slik som NM er vil ikke være noen god metode».

Til tross for at mange lærere gir uttrykk for at de er positive, og synes det er gøy, var det også en del negative stemmer når vi spør om metode. Flere trakk fram at skolekonkurransene tar mye tid og energi, og på den måten går på bekostning av andre ting som de ellers kunne prioritere å arbeide med på skolen. Det viktigste er lærere som bestrider at forberedelser og deltakelse er nyttig med hensyn til læringsutbytte.

«Dette er ikke en metode som elevene innenfor vårt programområde lærer mye av. Vi synes dette tar mye tid og ressurser i forhold til læringsutbyttet elevene får. Det er få elever som får mye trening, de andre elevene i klassen får begrenset utbytte av skolekonkurranser. Vi ønsker heller å be inn barnehager/barna – og ungdomsgrupper til skolen og kjøre et opplegg som hele klassen kan planlegge, gjennomføre og vurdere. Det synes vi gir et bredere læringstilbud til alle elevene i klassen».

Det er stor variasjon i hvordan de forskjellige skolene og lærerne og avdelingslederne på de ulike utdanningsprogrammene har gjennomført og forberedt skolekonkurransene.

Det er nok et viktig element i det at mange skoler har deltatt i skolekonkurranser, nettopp at det er opp til hver skole å løse hvordan de ønsker å gjøre det gitt de ressursene og det engasjementet som finnes på den enkelte skole. Det at mange skoler arrangerte skolekonkurranser for første gang, kan være noe av forklaringen på hvorfor det er så stor variasjon i gjennomføringen av skolekonkurransene. Et forhold som mange så som særlig kritikkverdig, er at det var vanskelig å engasjere hele klassen. Det er et forhold vi også skal komme tilbake til når vi tematiserer motivasjon.

5. Er skolekonkurranser motiverende for alle?

Utover å være en metode for å lære et fag gjennom forberedelse og konkurranse er det heller ikke urimelig å anta at det å konkurrere i seg selv er gøy. Mange unge har jo erfaring fra idrett, noe som kan tenkes å underbygge en opplevelse av at konkurranse er gøy.

Spørsmålet vi er opptatt av her, er imidlertid om skolekonkurranser har effekt utover kortvarig underholdning. Er det for eksempel slik at konkurransene virker motiverende og stimulerer til innsats? Dersom det er tilfellet, ville økt læringseffekt ikke være en direkte, men kanskje mer indirekte konsekvens av å delta i skolekonkurranser. Begrunnelsen ville i tilfelle være at man skjerper seg fordi man skal konkurrere.

Samtidig er det viktig å undersøke både om det er riktig at deltakelse i skolekonkurranser har en motiverende effekt på deltakerne, og kanskje enda viktigere – om det også virker motiverende på de andre i klassen. Kan det tenkes at effekten for dem er motsatt? Det kunne for eksempel være at de opplevde at lærernes interesse utelukkende gikk til dem som skulle delta. Vi vet at en avgjørende del av elevenes trivsel og opplevelse av mestring er at de føler seg sett av læreren. Spørsmålet er derfor om skolekonkurranser bidrar til at alle føler seg sett.

Flere av lærerne la vekt på nettopp en slik mestringsfølelse når de skulle utdype hva de opplevde med skolekonkurransene.

Ja, det synes jeg det er [motiverende]. Eleven(e) jobber etter spesifikke kriterier, mot et konkret mål og får oppleve litt «press» [...] noe som kan være positivt for mestringsfølelsen. Konkurransene oppleves som en motivasjon i forhold til fagfeltet. Inspirerer elever som har sin styrke innenfor det praktiske feltet. Elever som tidligere i sin skolegang opplever mestring på et helt annet nivå. (lærer)

En annen lærer la vekt på at skolekonkurranser er viktige for den enkelte, og da kanskje særlig de motiverte. Denne læreren var heller ikke alene om å vektlegge at et sentralt element ved skolekonkurransene var at det sikret at de flinkeste kunne få vist seg fram.

Veldig bra for elever med ambisjoner. Konkurranse er nyttig for elever som vil noe. Det blir en smitteeffekt i klassen. Vg1-elever blir nysgjerrige og vil delta neste år. Bra for bransjen at de viser at de vil ha dyktige fagfolk, og at de som konkurrerer, lettere får lærlingplass. Spesielt om vi kobler næring og skole nærmere hverandre. (lærer)

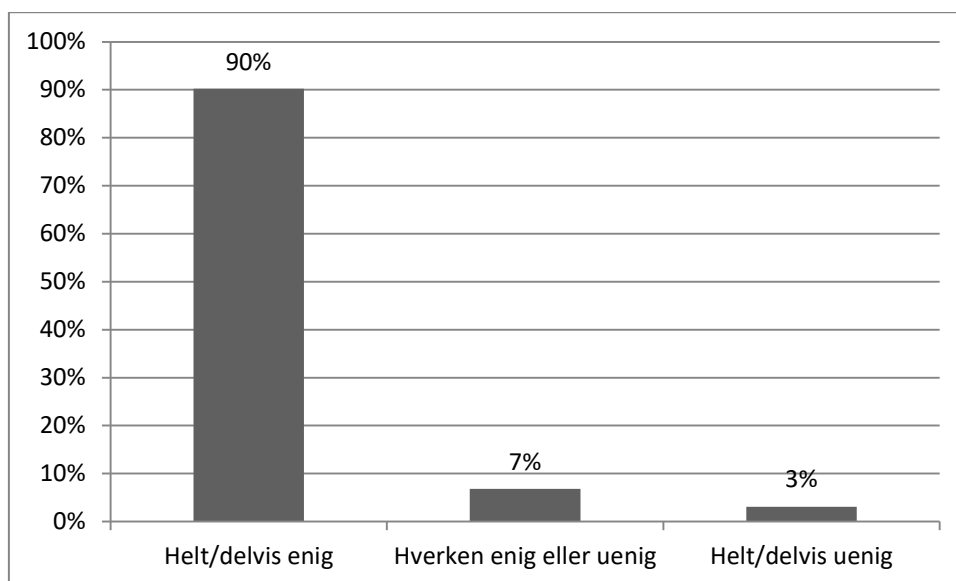
Denne lærerens synspunkt, eller oppstart til problematisering av hvor inkluderende skolekonkurranser var, var et tema som mange andre lærere også var opptatt av. En lærer satte ord på nettopp dette dilemmaet han eller hun opplevde at de sto oppe i når de på den ene siden skulle fremme de flinke elevene og på den andre ta vare på andre elever som ofte ikke ønsket å delta. Gitt at dette er en konkurranse, er ikke dette noe nytt eller ekstraordinært. Vi kjenner den samme debatten – eller dilemmaet – fra forholdet mellom eliteidrett og masseidrett. Og det er enda mer relevant i denne sammen-

heng at frafall er en kjent utfordring i ungdomsidretten. Da er det gjerne begrunnet i et spørsmål om man vil satse eller ikke. Mange av dem som ikke orker eller evner å satse fullt, slutter fordi de mister motivasjonen. Tap av motivasjon skyldes trolig i en del sammenhenger at de ikke får tilstrekkelig tilbud om de ikke satser fullt.

[Skolekonkurranser] fungerer bra for elever som er sterke i faget. Elever som ikke er blant de flinkeste, ønsker ikke å delta. Det blir litt dilemma hva man skal gjøre med resten av klassen mens lærer følger den ene eleven som er kvalifisert til å delta. Har drevet med skolekonkurranser innen TIP siden 2010, og erfaringen min er at det ikke er spesielt attraktivt blant elevene å delta. Det er kun mine sterkeste elever som har ønsket å delta i skolekonkurranser. Hører i mange fora at skolekonkurranser er så motiverende for ungdommen, men det er kun riktig for noen av ungdommene. (lærer)

Hva forteller så de kvantitative dataene? I web-surveyen som ble sendt ut til lærerne, ble de bedt om å ta stilling til en serie påstander. En av dem var at de skulle si seg enige eller uenige i hvorvidt det å delta i skolekonkurranse virket motiverende for deltakerne (figur 5.1). Ikke overraskende var det et stort flertall som mente at konkurransene var motiverende for deltakerne.

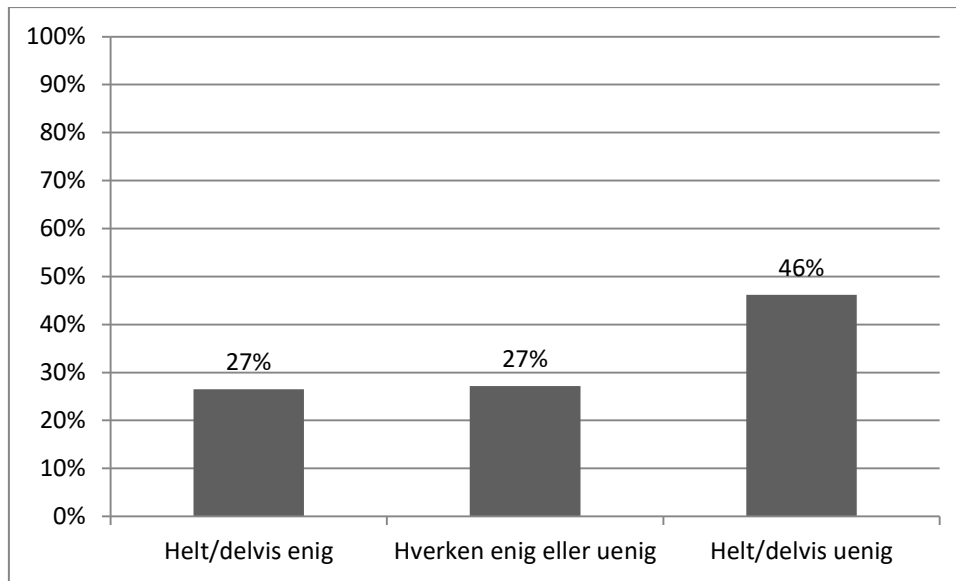
Figur 5.1 Lærer/avdelingsleder: Det har vært motiverende for dem som har deltatt. N = 296. Prosent.

Det mest påfallende er trolig hvor omfattende oppslutningen viste seg å være. Hele ni av ti sier seg helt eller delvis enige i at skolekonkurranser er motiverende. Men så skal vi her ile til og understreke at dette altså dreier seg om dem som faktisk deltar. Det er en selektert gruppe, og det vil trolig være selvforsterkende for dem at de bruker tid og krefter på å konkurrere. Det vi skulle hatt data på, var hvorvidt de er mer eller mindre motivert etter konkurransen. Er motivasjonseffekten av en viss varighet, slik at den er til nytte for innsatsen i skolen også i etterkant?

Med utgangspunkt i spørsmålet om hvorvidt skolekonkurranser er både motiverende og en metode for å lære, er det likevel et annet spørsmål som er mer presserende. Det dreier seg om de andre i klassen. For å få vite mer om dem inkluderte vi spørsmål om lærernes vurderinger også på dette punktet. Resultatene er framsatt i figur 5.2.

Figur 5.2 Lærer/avdelingsleder: Elevene som ikke deltar i selve konkurransen, får ikke noe ut av skolekonkurransene. N = 294. Prosent.

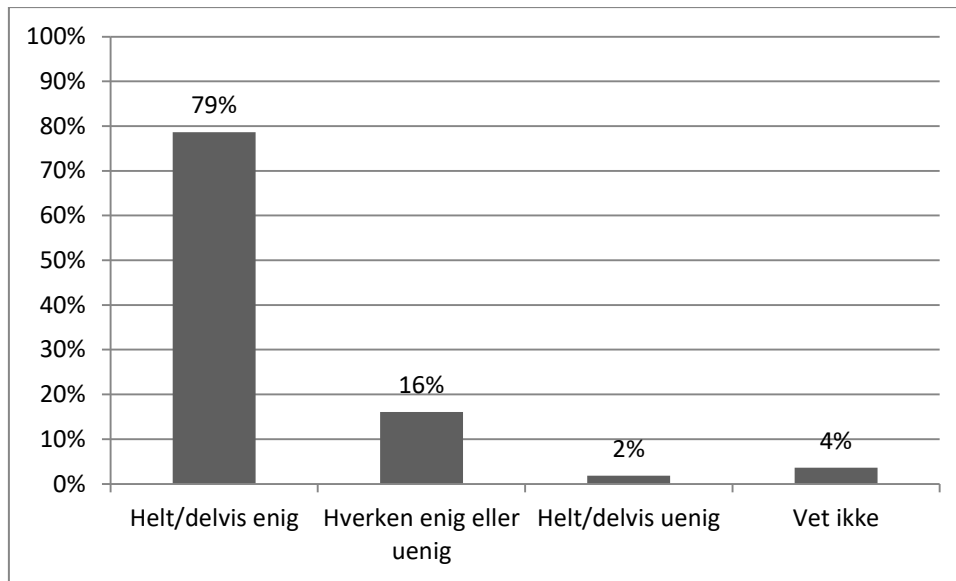
Tallene reflekterer muligens det samme dilemmaet knyttet til utfordringen med å få trukket med de elevene som ikke deltar i konkurransene. Tre av ti lærere sier seg helt eller delvis enige i at elever som ikke deltar, ikke får noe ut av skolekonkurransene. Det kan innvendes at dette var en sterkt formulert påstand. Flertallet er også helt eller delvis uenige i at klassene ikke får noe ut av konkurransen dersom de ikke deltar. Hovedinntrykket er følgelig en type ambivalens eller et dilemma. Sammenliknet med fordelingen i figur 5.1 er det også klart at de som deltar, antas av lærerne å ha et større utbytte enn resten av klassen.

For ytterligere å se på motivasjon er det relevant å trekke fram hva elevene mener. En elev sa som følger, og la vekt på at man konkurrer på ulike vilkår.

Jeg gledet meg i begynnelsen til konkurransen, men uka før vurderte jeg å trekke meg. Det var da jeg fikk vite at alle de andre jeg skulle konkurrere mot, hadde fått oppgaven ca. 1 måned før meg. Jeg fikk den helga før. Ingen hadde gitt oss beskjed om at oppgaven lå på nettet, så vi satt og ventet på at den skulle bli sendt. En venninne skulle også reise i konkurransen, men som kokk. Hun fikk heller ikke oppgaven før jeg fikk den, i tillegg hadde hun ikke fått beskjed av noen om at hun måtte sende inn en råvareliste, det fikk hun ikke beskjed om før fristen var gått ut med 2 uker. Dette burde dere fikse. Det gjør det ikke så motiverende å skulle være med i en konkurranse når du vet de andre kommer forberedt, og du så vidt kan det du skal framføre.

Web-surveyen viste at flere av dem så det som strategisk lurt å delta i skolekonkurransene. Det gikk fram av svarene når vi spurte om de antok at deltakelsen i skolekonkurransene ville være positiv for muligheten for å få lære plass.

Figur 5.3 Elever skole-NM: Jeg tror det gjør det lettere å få læreplass å være med på skolekonkurranser. N = 110. Prosent.

Hele åtte av ti av de spurte elevene som har deltatt i skolekonkurranser, tror dette øker sannsynligheten for å få læreplass. Det er ikke usannsynlig at det er slik. Gjennom konkurransene har de fått vist seg fram, og ikke minst de har fått demonstrert at de er elever med motivasjon, og kanskje at de også kan takle press.

6. Skolekonkurranser: omdømme og oppmerksomhet

En ambisjon med skolekonkurransene er at de kan være et virkemiddel som bidrar til å gi yrkesfagene bedre omdømme og økt oppmerksomhet. Denne oppmerksomheten kan skje på en rekke måter og gjennom forskjellige typer av medier, fra riksdekkende til medier som når ut lokalt. I utgangspunktet er det nærliggende å anta at medier som når flest, er størst suksess. Slik trenger det ikke å være. Lokal mediedekning kan være like viktig. Den er langt fra riksmidlene, men desto nærmere den enkelte skole, og ikke minst de unge, som skal velge hvilken skole de skal ta.

Å bidra til økt oppmerksomhet om yrkesfag inngår i WSNs mandat. Det er derfor ikke overraskende at organisasjonen også ser forsøket med skolekonkurranser som en måte å få omtale i mediene. I det følgende skal vi se hvorvidt denne ambisjonen er realisert.

Medieovervåkning

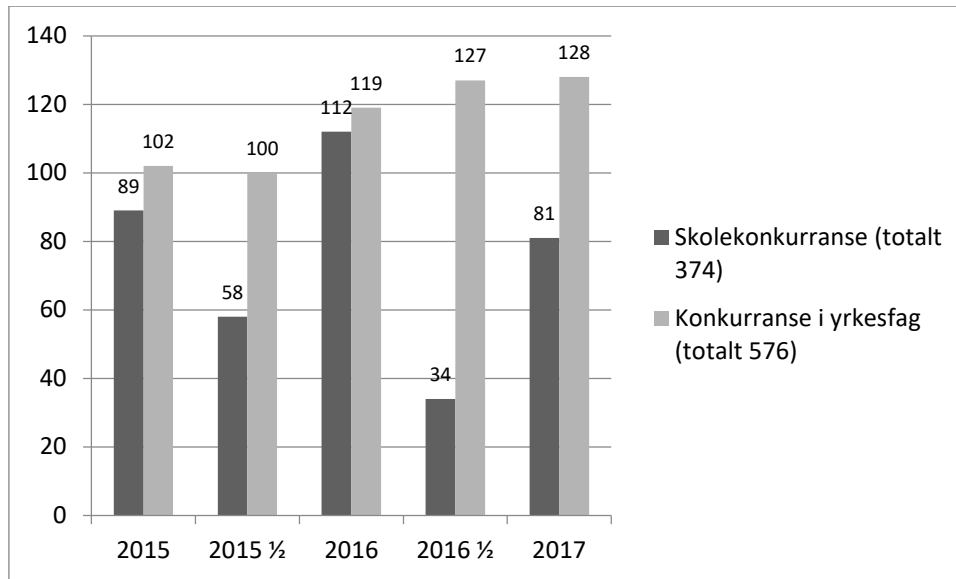
For å få innblikk i hvorvidt skolekonkurransene har blitt et tema som når opp i mediene, har vi sett på hvor ofte og hvordan skolekonkurransene omtales. Vi har sett på perioden 2015–2017. Det finnes imidlertid en rekke trekk også i perioden før den vi har studert. Ikke minst omtalte mediene da tidligere statsråd, Kristin Halvorsen, var med på å kaste glans over Yrkes-NM. Når vi omtaler denne hendelsen, er det for å eksemplifisere en etablert medielogikk, hvor kjente personer gir oppmerksomhet. I denne sammenheng, hvor det er ministeren med ansvar for utdanning som bidrar til oppmerksomheten, er det nærliggende å anta at oppmerksomheten kan bidra til å gi yrkesfagene et bedre omdømme. I det minste medvirker det til at offentligheten ser at statsråden prioriterer denne typen konkurranser i en hektisk hverdag.

Samtidig er det ikke bare oppslag i riksmidlene som kan eller bør være målestokk på suksess. Lokale medier kan i mange tilfeller tenkes å være viktigere. Til dels vil trolig oppslag om lokale forhold bidra til at nyhetene oppleves som mer relevante for lokal-samfunnet rundt en skole. Dette er en viktig oppmerksomhet både for det lokale arbeidslivet og for rekruttering av nye ungdommer til yrkesfag. Dette lokale omdømmet vil i mange tilfeller trolig være svært avgjørende for yrkesfagenes status.

For å identifisere oppslag har vi brukt ordene «skolekonkurranse» og «konkurranse i yrkesfag» i søkemotoren Retriever. Vi kunne ha valgt andre søkerord eller satt sammen større kjeder av ord, men prøvde oss litt fram og konkluderte med at dette var målrettede og gode ord for å se hvor mange oppslag som hadde kommet i den gjeldende perioden.

Når vi ser på antall treff, er likevel inntrykket at det er begrenset hvor stor oppmerksomhet skolekonkurransene har fått i media i den aktuelle perioden. I figur 6.1 vises hvor mange ganger «skolekonkurranse» og «konkurranse i yrkesfag» ble nevnt på landsbasis i perioden 1.1.2015 og fram til 30.6.2017.

Figur 6.1 Antall artikler med ordet «skolekonkurranse» og «konkurranse i yrkesfag» perioden 1.1.15–30.6.17

Nå er det ikke et gitt måltall for hva man skal eller bør se seg fornøyd med når det gjelder oppslag om skolekonkurranser. Det mest interessante er trolig heller å se på endringer over tid. Fra figur 6.1 ser vi da også at det har vært bevegelser, som er interessante. Av mønsteret i figuren framgår det også at det er forskjeller mellom de to kategoriene – skolekonkurranser og konkurranser i yrkesfag. Når det gjelder skolekonkurranser, har det vært en påfallende stor variasjon, og det er heller ikke noe entydig mønster. Når det er sagt, er det selvsagt slik at oppslagene i stor grad henger sammen med gjennomføringen av en konkurranse. Men av figuren framgår det at dette bildet heller ikke er entydig. Mest oppslag hadde skolekonkurransene i første del av 2016. Da fikk vi 112 treff, mot kun 34 i det andre semesteret. Om vi sammenlikner med første halvår i 2015 (89 oppslag) og første halvår i 2017 (81 oppslag), ser vi også at det er forskjell, men forskjellene er ikke like store.

Den store forskjellen målt i oppslag om skolekonkurranser kan også kontrasteres med oppslag om konkurranser i yrkesfag. For det første ser vi av figuren at oppslag med stikkordene «konkurranse i yrkesfag» har betydelig flere treff enn stikkordet «skolekonkurranse». Dette gjelder for alle målepunkter i prøveprosjektet. For det andre er det verdt å understreke at det har vært en jevn stigning i antall medietreff om man ser spesifikt på konkurransene i yrkesfag. Mens antall treff var 102 i 2015, er det 128 så langt i 2017. Det har følgelig vært en økning på om lag 25 prosent.

Antall oppslag er heller ikke det eneste avgjørende, og et supplerende bilde dreier seg om tall på lesere. Satt på spissen er det selvsagt bedre med én sak som leses av mange, enn mange saker som leses av få. I tabell 6.1 har vi derfor satt opp en oversikt både over antall oppslag og det antallet lesere oppslagene har hatt i perioden 1.1.17 til 15.6.17. Denne oversikten indikerer at antall treff totalt er nesten 12 millioner. Det vil si at nordmenn i gjennomsnitt har hatt over to treff i løpet av perioden.

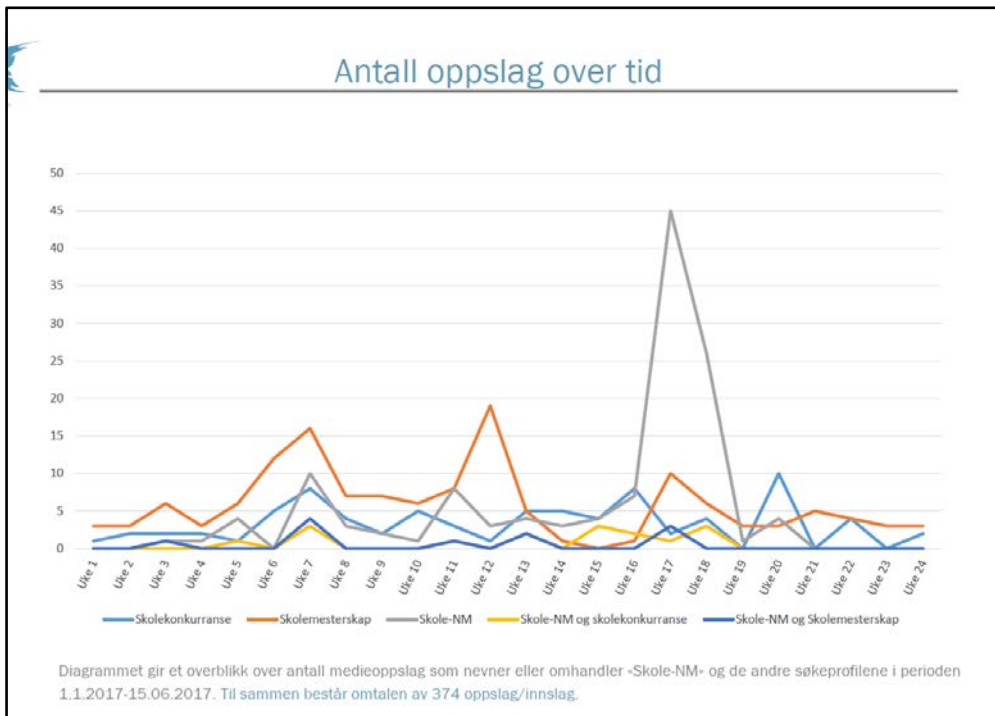
Tabell 6.1 Antall oppslag og lesertall i perioden 1.1.17–15.6.17

Søk	Antall oppslag	Lesertall
Skolemesterskap	140	5 591 000
Skole-NM	127	2 556 000
Skolekonkurranse	80	3 164 000
Skole-NM og skolekonkurranse	16	354 000
Skole-NM og skolemesterskap	11	235 000
Totalt antall	374	11 900 000

Flest treff får skolemesterskap. Det gjelder både antall oppslag og lesertall, mens skole-NM og skolemesterskap får minst oppmerksomhet. Samlet viser tallene at det er en betydelig interesse for skolemesterskapene. Det innebærer at folk klikker seg inn på sakene. Hvor mye som faktisk leses, vet vi selvsagt ikke, men at det er en interesse, synes åpenbart.

Av det foregående har vi også sett at det er til dels betydelige forskjeller i oppslag på ulike tidspunkter i året. For å se enda nærmere på disse forskjellene er det relevant å gi et mer detaljert bilde av utviklingen i ulike uker. I figur 6.2 presenterer vi oppslag for våren 2017.

Figur 6.2 Antall oppslag over tid i perioden 1.1.17–15.6.17

Figur 6.2 gir et bilde av utviklingen over tid. Klarest er grafen om skole-NM, som går i været i forbindelse med gjennomføringen av konkurransene, fra uke 16 til uke 19. Om vi ser på de øvrige ukene, ser vi at det ikke er vanlig å skrive mye om denne typen konkurranser ellers i året. Det er snarere slik at konkurransene skaper oppmerksomhet, men uten at skolekonkurranser blir en standard referanse. Det er vanskelig å si at dette er overraskende, eller at det representerer et problem. Dermed er det ikke sagt at dette ikke er idrett på høyt nivå, tvert om. Det er høyt nivå som med hell kunne fått enda mer oppmerksomhet. Om vi sammenlikner skolekonkurransene med andre konkurranser, vil vi imidlertid raskt se at det er mange andre konkurranser som også får begrenset oppmerksomhet. Trolig skyldes det i stor grad mangel på kjendiser. Sagt på en annen måte krever medieoppmerksomhet utover konkurransene at mediene antar at leserne er interessert i personene. Dette er en type interesse som fordrer at kjendiser møter opp, noe som neppe er eller vil bli intensjonen med skolekonkurranser.

Sosiale medier

Sosiale medier er plattformer for kommunikasjon som er særlig aktuelle unge imellom. Men sosiale medier brukes også av en rekke andre aktører og organisasjoner. Samlet er det derfor rimelig å anta at en betydelig del av omtalen av skolekonkurransene, ikke minst den typen omtale som virker inn på omdømmet, skjer i disse mediene.

Sosiale medier er i denne sammenheng viktig fordi dette er kommunikasjonsplattformer som ikke er redigert, og som potensielt sett kan nå helt andre grupper enn lokalaviser. Ikke minst kan man anta at sosiale medier har et sterkt nedslagsfelt blant unge mennesker.

Metodisk er det imidlertid ikke enkelt å studere sosiale medier. Det skyldes at man ikke har en klart avgrenset populasjon, i motsetning til for eksempel når det gjelder aviser og nyheter. Det er derfor vanskeligere å sette noe kriterium for hva som er mange eller få oppslag. I tillegg er mange av de sosiale mediene vanskelige å få tilgang til. Konkret gjelder dette Facebook, hvor man får tilgang til åpne sider, mens interne skolesider og grupper som er mer eller mindre sentralt definert, kan være lukket.

En av de sentrale sosiale mediene er Twitter. Dette er en plattform som er åpen, hvor vi kan bruke # og søkeord for å finne fram til omtale. Det sentrale søkeordet, #skolekonkurranser, er gitt i denne sammenheng. Men resultatet ga få treff. Faktisk kun fire. Det første, fra 2012, måtte tas ut siden det refererte til idrett. Det neste handlet om matematikk, mens to av oppslagene refererte til det vi er opptatt av i denne rapporten. Det første oppslaget var fra Opplysningskontoret, og viste bilder fra «siste innspurt i bakefinale», mens den siste og nyeste tweeten var fra en enkeltperson som hadde åpnet finalen i skolekonkurransen i et fylke. Det var altså ingen unge som hadde meldt seg, og antall tweets er svært begrenset.

Det er flere unge som er på Facebook og Instagram. I 2015 er det 25 innlegg som inneholder skolekonkurranser på Facebook. Innleggene har fått til sammen 721 reaksjoner. I 2016 var det 15 innlegg med 298 reaksjoner, og i 2017 12 innlegg med 357 reaksjoner. Innleggene er en blanding av privatpersoner, opplæringskontor, videregående skoler og WorldSkills Norway sin Facebook side. På Instagram under #skolekonkurranse eller #skolekonkurranser finner vi to innlegg i 2015 med 61 likerklipp, ett innlegg i 2016 med 17 likerklipp, og tre innlegg i 2017 med 56 likerklipp. Skole-NM 2017 har fått større oppmerksomhet på sosiale medier enn skolekonkurransene. Vi har mottatt en analyse gjennomført av WorldSkills Norway sentralt som viser oppslagene skole-NM har hatt i sosiale medier.

- Facebook
 - Antall innlegg: 29
 - Rekkevidde innlegg: 145.283
 - Klikk på innlegg: 9269
 - Reaksjoner, kommentarer og deling: 3285
- Instagram
 - Antall innlegg: 29
 - Engasjement: 432
 - Visninger av videoer: 672
- Direkte TV-overføring av skole-VM
 - Antall seere totalt: ca 5000
 - Antall seere på samme tid: 930

Vi finner det sannsynlig at flere unge har lagt ut bilder på sosiale medier under andre emneknagger enn skolekonkurranser eller bare som bilde eller tekst uten noen emneknagg, men det får vi ikke analysert.

7. Avslutning

Temaet for dette notatet er skolekonkurranser på yrkesfag, og hvorvidt konkurranser kan være en metode for læring, og samtidig bidra til å gi yrkesfagene økt status i samfunnet. I så måte forstår vi skolekonkurranser som et mulig svar på en stigende uro. En bekymring som aktualiserer hvordan skolen kan og bør møte elever som velger yrkesfag, hvorav mange er lei av den tradisjonelle måten undervisningen drives på. Spørsmålet er om konkurranser kan motivere, og hvorvidt det kan brukes for å fremme en mer problemorientert læring, også for de elevene som ikke selv skal delta. Når det gjelder omdømme, er det nærliggende å anta at skolekonkurranser både kan skape økt oppmerksomhet og gjøre elevene stolte av eget fag.

Det er mange hensyn å ta for en skole som ønsker å arrangere en skolekonkurranse. Man må ha motiverte lærere, tid til å gjennomføre konkurransen og elever som er interessert i å delta. Ikke overraskende er det de flinkeste og mest motiverte elevene som har lyst til å være med og konkurrere. Dataene viser at lærerne og avdelingslederne som arrangerte konkurransen, synes det er rimelig at konkurransene i størst grad er et opplegg for de mest motiverte elevene, og de understreker at konkurranser i skolen må være frivillige. Flere av lærerne opplevde at det var et oppsving for lærerne å kunne fokusere på de elevene som hadde lyst til å være med, siden resten av skoleåret ikke handler om de beste, men de fleste. Selv om mange av lærerne mente at det var i overkant mye arbeid å arrangere konkurransen, var hovedbildet at det var engasjerende og morsomt.

Men er det også en metode for å lære? Innledningsvis satte vi to kriterier for at det skulle være vellykket som læringsmetode. For det første må andre enn elevene som skal konkurrere, bli inkludert. For det andre må forberedelsene til konkurransene ha relevans også utenfor konkurransearenaen. Dataene vi har samlet inn, viser at hvis skolekonkurranser skal være en metode for å lære, må konkurransene først og fremst inkludere flere elever enn dem som skal delta. Vi fant eksempler på skoler som hadde inkludert alle elevene i forberedelsene til skolekonkurransen eller i selve konkurransen. Eksempler på hvordan noen skoler har løst dette:

- Hele klasser deltar i forberedelser til skolekonkurransen ved å trene på konkurranseoppgaver.
- Alle elevene gjennomfører konkurranseoppgaven, men kun de elevene som ønsker det, blir dømt av sensor, de andre elevene får kun en vurdering av læreren.
- Alle elevene i en klasse konkurrerer med andre klasser.

Når det gjelder omdømme, kan skolekonkurranser virke motiverende og gi intern prestisje blant andre elever. Effekten eksternt er mer usikker. I de tilfellene hvor skolene har samarbeidet med aktører utenfor skolen, som bedrifter, fagopplæringsnemnda eller opplæringskontor, opplevdes det som positivt av skolene. Skolen fikk tilbakemelding på undervisningen og «drahjelp» i forbindelse med å gjennomføre skolekonkurransen. Vi har sett på medietreff og finner ikke at det har vært stor omtale i mediene med unntak av skole-NM. I en senere studie ville det trolig vært hensiktsmessig heller å studere sosiale medier. Det sistnevnte reflekterer også at en ekstern og viktig effekt trolig ikke er på

storsamfunnet, men på lokalsamfunnet og ikke minst på ungdom som skal velge hva slags utdanningsløp de skal i gang med.

Om vi skal sette skolekonkurranser inn i en større sammenheng er det nærliggende å se konkurransene i sammenheng med enhetsskolen, som er et styrende prinsipp for norsk skole. Man ønsker at alle skal gis muligheter, og diskusjoner om formallikhet blir jevnlig imøtegått med ambisjoner om resultatlikhet. Det sistnevnte gir kraft til argumenter for tilrettelagt undervisning i form av individuelle opplæringsplaner (IOP). Den tilbakevendende bekymringen er at skolen reproducerer ulikhet (Hernes 1974), og at frafallet fra videregående opplæring er høyt, vedvarende og tilsynelatende påfallende upåvirkelig av politiske reformer (Reegård & Rogstad 2016). Til det sistnevnte hører det også at frafallet er et fenomen som er særlig forbundet med yrkesfag, og først og fremst blant gutter. I lys av disse betraktningene er det kanskje ikke så underlig å konkludere med at det må tenkes nytt, og at konkurranse muligens kunne være noe som ville fungere.

Til slutt kan man da spørre om skolekonkurranser representerer et brudd med den tradisjonelle fortellingen om yrkesfag i og med at konkurranser tilsynelatende fremmer de beste. I det offentlige ordskiftet, så vel som i politiske dokumenter, er det bekymringer som dominerer bildet. Man er urolig for lav gjennomføring, rekrutteringsproblemer og mangel på læreplasser. Når vi finner at skolekonkurranser er en metode hvor de beste får vist seg fram – også på yrkesfag – vil mange hevde at det både representerer noe nytt. Spørsmålet er om ikke dette nye også kan være energigivende. Kanskje denne energien kan ha en positiv effekt for alle. I det minste er det rimelig å anta at de beste synes det er stimulerende å få et lite øyeblikk i sola, hvor de får vist fram for verden at de er nettopp det: best.

Referanser

- CEDEFOP (2014). *Attractiveness of initial vocational education and training: identifying what matters*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Hernes, G. (1974). Om ulikhetens reproduksjon. Hvilken rolle spiller skolen? I M. S. Mortensen (red.), *I forskningens lys: 32 artikler om norsk forskning i går, i dag, i morgen*. Norges almenvitenskapelige forskningsråd.
- Høst, H., Seland, I., Sjaastad, J. & Skålholt, A. (2014). *Kan organisering av lærlingformidling forklare store ulikheter i resultat? En studie av lærlingformidling i 3 fylker*. NIFU-rapport 2014:7. Oslo: NIFU.
- Mayhew, K., James, S., Chankseliani, M., Laczik, A. (2013). *Benefits of developing vocational excellence. A report to the national apprenticeship service of project 3 of the DUVE suite of projects*.
- Nokelainen, P., Smith, H., Rahimi, M. A., Stasz, C., James, S. (2012). *What Contributes to Vocational Excellence? Characteristics and experiences of Competitors and Experts in WorldSkills London 2011*. WorldSkills Foundation.
- Reegård, K. & Rogstad, J. (2016). *De frafalne: om frafall i videregående opplæring – hvem er de, hva vil de og hva kan gjøres?* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Utdanningsdirektoratet (2017). *Prinsipper for opplæringen*. Hentet 11.11.2017 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/prinsipper-for-opplaringen2/motivasjon-for-laring-og-laringsstrategiar/>
- Wilde, S. & Relly, S. J. (2015). WorldSkills UK Training Managers: Midas Touch or Fool's Gold? *International Journal for Research in Vocational Education and Training (IJRVET)*, 2(2), 85–98.
- WorldSkills (2017). *Modelling Vocational Excellence*. Hentet 11.8.2017 fra <https://www.worldskills.org/what/research/move/>

Skolekonkurranser for yrkesfag – en mulighet for alle?

Er skolekonkurranser en god metode for læring? Og er konkurranser et egnet virkemiddel for å øke omdømmet til yrkesfagene og bedre samarbeidet mellom skole, bedrifter og lokalsamfunn? I dette notatet belyses disse spørsmålene med utgangspunkt i at WorldSkills Norway har gjennomført forsøk med skolekonkurranser i yrkesfag. I forsøksperioden fra 2015 til 2017 har flere hundre skoler arrangert konkurranser, og elever fra de fleste utdanningsprogrammene har vært med og konkurrert.

Borggata 2B
Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-notat 2017:08
ISSN 0804-5135
Bestillingsnr. 10258